

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Pokusné školy v 20. letech 20. století v Československu

Vypracovala: Markéta Vopelková

Vedoucí práce: Garabiková Pártlová Margareta, Mgr. Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 20.10.2021

Markéta Vopelková

Poděkování

V první řadě děkuji Mgr. Ph. D. Margaretě Garabikové Pártlové za cenné rady při vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji Pedagogickému muzeu J. A. Komenského v Praze za poskytnutí potřebných materiálů pro vypracování kvalitativního výzkumu.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá školstvím na počátku 20. století. Následně reformní pedagogikou a pokusnými školami ve 20. letech 20. století, ze kterých je rozebrána Pokusná pracovní škola v Holešovicích a Dětská farma Eduarda Štorcha. Praktická část obsahuje kvalitativní výzkum a věnuje se dvěma výzkumným otázkám, na kterou v rámci výzkumného šetření hledá odpovědi.

Abstract

The bachelor thesis deals with education at the beginning of the 20th century. Subsequently, the work deals with reform pedagogy and experimental schools in the 1920's, from which the Experimental Working School in Holešovice and the Eduard Štorch Children's Farm are analyzed. The practical part contains qualitative research and deals with two research questions, to which it seeks answers in research.

Obsah

ÚVOD	6
1. TEORETICKÁ ČÁST	7
1.1. Tradiční školství na počátku 20.století	8
1.2. Střední školství	10
1.3. Školství v období první světové války	10
1.4. Školství po první světové válce	11
1.5. Reformní pedagogika	13
1.6. Pokusné školy	13
1.7. Pokusná pracovní škola v Holešovicích	15
1.7.1. Zakladatelé Jaroslav Sedlák a Karel Žitný	15
1.7.2. První kroky k pokusné škole	17
1.7.3. Náplň pokusné pracovní školy	18
1.7.4. Klasifikace	19
1.7.5. Další léta v pokusné pracovní škole	20
1.7.6. Zánik	20
1.7.7. Následující roky	21
1.8. Dětská farma Eduarda Štorcha	21
1.8.1. Zakladatel Eduard Štorch	21
1.8.2. Realizace Dětské farmy	23
1.8.3. Vyučování na Dětské farmě	24
1.8.4. Zánik Dětské farmy	25
2. PRAKTICKÁ ČÁST	26
2.1. Výzkumný cíl a výzkumné otázky	26
2.2. Metodika	27
2.3. Výsledky výzkumného šetření	29
2.3.1. RQ1: Jak byly pokusné školy během své existence vnímány veřejností?	29
2.3.2. RQ2: Vedly postupy pokusných škol využívané v praxi k naplnění stanovených záměrů?	39
3. DISKUZE	58
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	61
SEZNAM PŘÍLOH	63

ÚVOD

Důvod zvolení tématu pokusných škol ve 20. letech 20. století pro bakalářskou práci vychází především z mého dlouhodobého zájmu o alternativní školství, které je v současné době stále více rozšířené. Rostoucí popularita alternativního školství může být však zavádějící a mnoho lidí se může domnívat, že vznik netradičních škol je spojen až s 21. stoletím. Toto tvrzení je ovšem klamné, a tak je potřeba podívat se do minulosti a pokusit se porozumět již uskutečněným snahám o reformu školského systému. Studium těchto reforem může být nápomocné pro důkladnější poznání celkové charakteristiky alternativních škol, ať už se jedná o důvody jejich vzniku, nebo o jejich náplň, či odlišnosti od tradičních škol.

Pro mou bakalářskou práci jsem se rozhodla prozkoumat detailněji dvě alternativní, přesněji řečeno pokusné školy, které vznikly ve 20. letech minulého století, tedy téměř před 100 lety. Pro lepší uchopení tématu a propojení souvislostí se v teoretické části nejdříve věnuji tehdejšímu tradičnímu školství. Odtud směřuji k důvodům, které donutily několik pedagogů konat, a nakonec popisují jednotlivé pokusné školy. Jako první se podrobněji zabývám Pokusnou pracovní školou v Holešovicích a poté Dětskou farmou Eduarda Štorcha. V obou případech se v úvodu věnuji zakladatelům škol a dále samotnému programu nebo průběhu vyučování.

V praktické části bakalářské práce se věnuji kvalitativnímu výzkumu s dvěma výzkumnými otázkami. První výzkumná otázka se týká ohlasů veřejnosti na zmíněné pokusné školy. Účelem druhé výzkumné otázky je nalézt odpověď, zda využívané praktiky a postupy pedagogů těchto škol vedly ke splnění stanovených záměrů. Během výzkumu jsem využívala knižní publikace poskytující detailní informace o jednotlivých pokusných školách a jejich zakladatelích. Klíčovou složkou praktické části jsou archivní materiály, poskytnuté Národním pedagogickým muzeem J. A. Komenského v Praze.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1. Tradiční školství na počátku 20.století

Na vrcholu celého školského systému stálo od roku 1848 Ministerstvo kultu a vyučování, které bylo roku 1860 na 7 let pozměněno sloučením Ministerstvy práv a vnitra na Státní ministerstvo. Roku 1867 bylo Ministerstvo kultu a vyučování opět obnoveno a zaniklo společně s monarchií v roce 1918. Podoba školství v českých zemích na počátku 20. století byla ovlivněna zejména tzv. říšským zákonem a jeho novelami, z 14. května 1869, který byl vypracován tehdejšími univerzitními profesory, ministrem školství, a zemským a říšským poslancem Leopoldem Hasnerem (Štverák, 1983). Tento zákon lze nazývat také Hasnerův zákon. Zabýval se úpravou školství v českých, ale i v rakouských zemích a zahrnoval i vzdělávání učitelů (Štverák, 1983). Stal se významnou součástí v modernizaci společnosti v českých zemích rakouské monarchie a jeho platnost byla v Československu s výjimkou válečných let 1939–1945 až do roku 1948 a v Rakousku až do roku 1962.

Samotná náplň zákona zahrnovala mnoho změn v organizaci školství, a i když se nám dnes mnoho věcí ze zákona může zdát pozitivních, tehdejšími učiteli a politiky sklízel zákon spíše kritiku, jelikož jej vnímali jako cizí, vnucenou záležitost namířenou proti českému národu a jeho rozvoji (Kasper & Kasperová, 2010). Čeští učitelé usilovali například o prohloubení demokracie a byla pro ně důležitá národní kultura a vzdělávání v této oblasti. Českými učiteli byl kritizován také kvůli přetěžování žáků příliš vysokými nároky a vysokým počtem hodin (Kasper & Kasperová, 2010). Co se jevílo jako pozitivní už tehdy, bylo slibné odstranění negramotnosti populace. Mezi konkrétní změny v zákoně bylo například zavedení osmileté povinné školní docházky, tedy od 6 do 14 let věku (Štverák, 1983), Veřejné školy byly nyní pro žáky všech vyznání.

Základní školství se nyní dělilo na obecnou a měšťanskou školu. Od vydání novely školského zákona se měšťanská škola stala vyšším stupněm obecné školy (Štverák & Čadská, 1997). Roku 1883 byly zrušeny samostatné osmileté měšťanské školy a ponechány byly pouze tříleté. Po pětiletém studiu na nižším stupni, tedy na obecné škole, mohlo dítě přejít na tříleté studium měšťanské školy, nebo pokračovat ve studiu na obecné škole. Měšťanské školy se staly jakousi alternativou pro školy střední a

v jedné z novel se uvádělo, že v každém okrese musela stát alespoň jedna (Hábl & Janiš, 2010). Tříletá měšťanská škola připravovala žáky na učitelské ústavy a odborné školy, které nevyžadovaly předchozí studium na střední škole, a zároveň měšťanské školy měly poskytovat vyšší vzdělání v oblasti průmyslu a hospodářství (Štverák, 1983). Ovšem neměli stejné vzdělávací cíle, jako gymnázia a neměly ani nahrazovat vzdělání nižších reálek, protože školy měšťanské neměly v nabídce odborné vzdělání. Dle zákona probíhala oddělená výuka chlapců a děvčat na tříleté měšťanské škole. Do obecných a měšťanských škol chodily děti spíše z obyčejných rodin, zatímco střední a vyšší školy navštěvovaly častěji děti z vyšších vrstev.

Žáci směli nastupovat do výuky jen na začátku školního roku, a ne kdykoliv, jako bylo povoleno do té doby. Dozor nad školstvím náležel státu a vliv církve na školu byl nyní omezen pouze na výuku náboženství (Štverák & Čadská, 1997). Počet žáků ve třídě byl snížen a do výuky přibýly nové předměty, stanovené školním a vyučovacím řádem z roku 1870, ve kterém byla mimo jiné i základní pravidla a povinnosti pro děti a učitele ve škole. Mezi nové předměty patřil zeměpis, dějepis, geometrie, aritmetika, krasopis, tělocvik, nebo přírodopis. Dívky měly navíc možnost se zdokonalit v domácích pracích a v hospodaření v domácnosti (Kováříček & Kovářičková, 1989). Díky školním zahradám, které byly na počátku 20. století běžné, měli žáci možnost setkat se ve škole i se zemědělskými pracemi. Učili se například sázet zeleninu, okopávat ji a zalévat. Vyučovaná byla také němčina, ale to ovšem vedlo k zrovnoprávnění češtiny s němčinou. Byly zrušeny tělesné tresty, což mělo vést k většímu respektu k osobnosti dítěte.

Výraznou změnu činil vznik čtyřletých učitelských ústavů pro vzdělání učitelů zakončené maturitou (Kasper & Kasperová, 2008). Z absolventů byli nejdříve podučitelé, ze kterých se po dvou letech po složení zkoušky učitelské způsobilosti z vybraných odborných předmětů mohli stát učitelé na obecné škole. Jiná zkouška způsobilosti byla pro měšťanské školy. Další změna nastávala pro učitele z ohledu náboženského vyznání, které už pro toto povolání nebylo podmínkou. Na ženy se vztahovalo pravidlo být svobodná (Kasper & Kasperová, 2008). Změna se odrazila také v učitelských platech. Díky novele říšského zákona z roku 1883 byl snížen obsah učiva a

požadavky na učitele. Byl ale zvýšen počet žáků účastnících se vyučování a také se objevila možnost úlev ze školní docházky.

1.2. Střední školství

Přicházející změna ovlivnila také střední školství. I zde platilo, že vliv církve byl omezen pouze na výuku náboženství. Vznikla reálná gymnázia, která se od klasických odlišovala pouze drobnými změnami ve výuce jazyků a kladl se zde větší důraz na přírodní vědy. Nižší ročníky se jako bonus učily kreslení. Reálné školy byly zakončovány maturitou, která byla povinná od roku 1872, a tak splnila požadavky pro přípravu studenta na vysokou školu. Rozvoj průmyslu a zemědělství vedl k rozkvětu odborných škol, které obvykle navazovaly na měšťanské školy. V roce 1890 bylo v Praze zřízeno první soukromé dívčí gymnázium s názvem Minerva. Od roku 1870 směli na gymnáziích vyučovat jen státem zkoušení profesori, kteří byli odměněni vyšším platem. Po ukončení střední školy nastávala možnost pokračovat ve studiu na technice či na univerzitě. Roku 1908 vznikala kromě do té doby běžných čtyřtřídních reálných gymnázií také reálná gymnázia osmitřídní, kde se usilovalo o rozšíření výuky jazyků (Kopáč, 1971).

1.3. Školství v období první světové války

Vzdělanost v českých zemích rostla společně s rozvojem vědy a kultury. České školství bylo v rozkvětu a mnoho pedagogů toužilo posilovat a účastnit se rozvoje školského systému. Bohužel první světová válka tyto snahy a ideály zcela zastavila (Kopáč, 1971). Během hospodářské krize na počátku 20. století přestala být poskytována podpora na stavby škol, a tak se neotevíraly nové měšťanské a obecné školy. Jako následek stoupal počet žáků ve třídách (Veselá, 1992). Není překvapením, že oblast školství se nevyhnula válce a jejím vlivům na společnost. Před válkou roku 1914 zažívali učitelé, ale i žáci nátlaky, aby se angažovali ve válečném snažení. Školám bylo dokonce nařízeno, aby mládež byla vychovávána k vlastenectví a lásce k panovníkovi a vojsku. Především hodiny dějepisu a zeměpisu hrály hlavní roly k šíření této osvěty. Roku 1915 byla do výuky zavedena vojensko-vlastenecká výchova, která chlapce měla připravit k budoucí službě v armádě. Větší pozornost byla ve výuce věnovaná i německému jazyku, ovšem snahy o germanizaci se objevovaly již v předválečném období (Veselá,

1992). Dalo by se říct, že světová válka zcela změnila směr, kterým se přistupovalo k dítěti. Nahlížení do jeho světa a zájem pochopit jeho osobnost již nebyla samozřejmostí (Kůrková, 2016). Během války bylo vyšší vzdělání umožněno velmi nízkému počtu žáků (Mlichlová, 2013). V roce 1916 následovalo nařízení odstranit z výuky učebnice a čítanky, v nichž se objevovali nevhodní autoři, či texty o českých dějinách, zejména o husitství, vlastenectví a o významných osobnostech českých dějin. V některých případech docházelo k uzavření celé žákovské knihovny. Jakési vyvrcholení přišlo s uzavíráním některých českých škol a gymnázií. Jedním z důvodů byl nedostatek pedagogů, kvůli jejich účasti ve frontě (Veselá, 1988). Kvůli úbytku pedagogů muselo mnoho škol nacházet řešení v přijetí nekvalifikovaných výpomocných sil, jako byli studenti učitelských ústavů či středních škol (Veselá, 1988). Dalším důvodem zavírání škol bylo obsazování, nebo úplné zabavení školních budov pro válečné účely. Ze školní budovy se tedy lusknutím prstu stala například ubytovna pro vojáky a prostor pro výuku žáků byl tedy značně omezen, nebo nebyl k dispozici vůbec. Děti byly běžně zapojovány do povinných mimoškolních aktivit, kvůli kterým se často nemohly účastnit výuky. Mezi takové aktivity patřila například práce na polích, nebo sběr různých materiálů a předmětů, jako jsou knihy, oblečení, kov a také sběr bylin, kterých byl v té době nedostatek kvůli přerušení jejich dovozu z Ruska. Na děvčata čekala práce zejména v podobě výroby oděvů pro vojáky. Učitelé museli podávat hlášení, zda jejich žáci plní tyto vlastenecké povinnosti. Jak měsíce ve válce ubíhaly, kvalita života se rychle snižovala. Nedostatek topných materiálů zapříčinil další zavírání tříd a následně celých škol. Hygiena byla zanedbaná a lidé se potýkali s nedostatkem potravin. Docházelo k velkému vysílení a únavě, což je ideální stav pro šíření nemocí a rozmach epidemií, což zapříčinily také psychické problémy vlivem válečných událostí.

Roku 1916 byla Bohuslavem Benešem a Adolfem Pfeifferem vydána příručka Škola a první světová válka, ve které byly informace například o rakousko-uherské armádě, či situaci na bojištích. Příručka obsahovala i popis vojenské přípravy, nebo matematické úlohy vztahující se ke konkrétním datům z bitevních polí (Šedivý, 2014).

1.4. Školství po první světové válce

Konec první světové války v roce 1918 s sebou nepřinesl mnoho změn ve školském systému a v platnosti zůstaly stále stejné, v té době již ale zastaralé říšské zákony, které

platily v předválečném období. Nový československý zákon, obdobný tomuto, vydán až do roku 1938 nebyl. Ústředním školským úřadem bylo ministerstvo školství a národní osvěty v čele s Gustavem Habrmanem.

Obsah vyučování byl velice nejednotný, jelikož pro Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko platily odlišné osnovy vydané v různých letech před první světovou válkou. Komplikovaná výzva, která stála před mladým Československým státem byla zdrcující situace na Slovensku, na které mělo velký vliv Maďarsko. Potýkali se zde s výrazným nedostatkem pedagogů a prostorů na výuku, jelikož většina škol se po válce již neotevřela. Bylo potřeba začít postupně vkládat úsilí do transformace slovenského školství od úplných základů.

První světová válka změnila pohled na ženy v mnoha ohledech a dalo by se říct, že došlo k jejich zrovnoprávnění s muži. Zásadní změna se právě učitelek týkala v červenci roku 1919, kdy došlo ke zrušení celibátu. Z výuky byly stahovány některé učebnice z předválečných dob, a také ty, které do škol přibývaly během války a informace v nich již nebyly aktuální. Ve společnosti se objevily změny ve vnímání katolické církve a došlo ke sporům při řešení jejího vlivu na školství. Ke konci roku 1918 byla nově účast na náboženských cvičeních pro žáky nepovinná (Kopáč, 1971).

V červenci roku 1920 přichází první velká událost vztahující se k československému školství. Byl to třídní sjezd československého učitelstva a přátel školství. Účastníků bylo na 5000, včetně politiků a několika zahraničních učitelů. Nejvýznamnějším článkem byl bez debat tehdejší prezident T. G. Masaryk, který tento sjezd zajistil. Jeho projev byl významný z mnoha ohledů a směřoval především k uvědomění si nejrůznějších souvislostí spojené s výchovou dítěte, jeho individuální potřeby a rozvíjení jeho potenciálu. Na tomto sjezdu byl vypracován program pro vybudování pevného školského systému.

Poválečné období nám dále přineslo výstavbu nových školních budov s cílem poskytnout vzdělání všem dětem školou povinných. Po vydání Malého školského zákona, v červenci roku 1922, došlo ve školství k zavedení několika změn. Školní docházka byla pro celé Československo povinná na osm let a úlevy z ní byly zrušeny. Zavedly se nové předměty, jako občanská výchova. Pro chlapce přibýly v rozvrhu ruční práce a pro dívky zde byla domácí nauka a nově se také musely účastnit tělesné

výchovy. Ve třídách ubyl počet žáků. Ovšem ani Malý školský zákon nenaplnil očekávání o reformách školského systému a od veřejnosti toužící po zcela jiném školství se potýkal spíše s kritikou (Kopáč, 1971).

1.5. Reformní pedagogika

Touha po novém školském systému přiměla rovnou několik pedagogů konat. Ve dvacátých letech nastává tedy období, kdy se do historie zapsalo reformní úsilí o změnu školství. Příčinou těchto reforem byla nespokojenost s postupy a metody učení se, které byly praktikovány v tradičních školách, a které byly jen vzdáleně spojené s reálným využitím v životě. Lidé, kteří se dříve, nebo později do reforem zapojili se shodovali s tím, že je potřeba učinit kroky, které v několika ohledech pozmění fungování škol, přispějí ke zvýšení kvality a k modernizaci. Nelíbil se jim především způsob, jakým je nahlíženo na žáka. Přáli si ho postavit do samého centra dění a vzdělávat ho s ohledem na jeho individuální potřeby a rozvíjet v něm jeho potenciál.

Toto reformní úsilí ovšem nebylo úplnou novinkou, jelikož první snahy o změnu školského systému se objevovaly už před první světovou válkou. Je na místě zmínit například působení Josefa Úlehly, který ve svých snahách pokračoval i po válce, kdy předložil jeho návrh na novou strukturu a organizaci obecného školství. Mělo dojít ke změně pevně daných osnov, což by vedlo ke větší svobodě žáků a učitelů. Zejména výuka malých dětí v prvním a druhém ročníku měla probíhat bez pevného rozvrhu hodin. Tento návrh byl však učitelskou poradou zamítnut.

Netrvalo příliš dlouho, a začaly se realizovat velmi zajímavé projekty, které měly školství transformovat do zcela nové podoby. Ovšem pro odvážné pedagogy, kteří se rozhodli k vybudování nových škol, nebylo vůbec snadné jejich návrhy prosadit, natož školu následně opravdu otevřít. Pozitivním faktem je, že tehdejší prezident T. G. Masaryk snahy o reformu československého školství podporoval.

Reformní snahy v meziválečném období, tedy mezi lety 1918 až 1939 lze rozdělit do dvou období. O prvním období se hovoří jako o nápravném a probíhalo do roku 1928. V letech 1928–1939 přišlo období druhé, kde se do dějin zapsal V. Příhoda s jeho návrhem na kompletní přestavbu školského systému v Československu.

1.6. Pokusné školy

Opravdový důkaz, kdy bylo reformní hnutí učitelů převedeno do praxe byl beze sporu vznik několika tzv. pokusných škol. Kvůli nesouhlasu vlády nebylo prosazení jednotlivých návrhů o těchto pokusných školách vůbec jednoduché. Ovšem objevovali se bojovníci, kteří si za svým přáním umožnit dětem zcela nové možnosti vzdělání nadále stály a skutečně jim bylo nakonec povoleno své nápady převést do reality. Je zřejmé, že tyto naše pokusníky spojovala tvůrčí síla, láska k učitelskému povolání, dětem a svojí vlasti, což se následně odráželo v praxi, a tak není pochyb o tom, že výsledky těchto škol byly vynikající (Blatný, 1987). Spojovaly je také nejrůznější osoby ze zahraničí, ke kterým tito pedagogové vzhlíželi. Byly pro ně jakýmsi vzory, co měli podobné myšlenkové pochody a shodovali se ve stanovených cílech. Mezi ně patřili například C. Freinet, L. N. Tolstoj, nebo M. Montessori. Rozvoj alternativního školství v Československu se tedy odrážel jak od zahraničního, tak i od domácího předválečného působení. Realizace škol se uskutečňovala velmi rychle, a tak se Československo stalo ve 20. a 30. letech minulého století zemí, která učinila obrovský pokrok v rozvoji alternativního školství (Průcha, 2001).

Jak bylo již zmíněno výše, zakladatelé pokusných škol toužili po zcela novém školském systému, a tak bylo třeba učinit změnu v několika ohledech. Každá pokusná škola nabízela odlišnou náplň při doprovázení dítěte na jeho cestě v osobnostním rozvoji a každá z nich obsahovala originální nápady, jak dítěti otevře dveře k poznání světa a sama sebe. I přes toto široké spektrum možností každé jedné školy tu stále byly prvky, které tyto nově vznikající projekty spojovaly a tvořily takové základní myšlenkové pilíře pro jejich vznik. Představitelé chtěli pro děti a učitele vytvořit přátelské prostředí, kde bude vládnout volnost. Ať už se jednalo o volnost projevu, či pohybu – je důležité zmínit, že své místo už zde nenašly různé šablony a rozvrhy hodin, podle kterých probíhala výuka na tradičních školách (Kopáč, 1971). Vynechání platných osnov a výuka bez pevně stanoveného rozvrhu hodin mělo ale podmínku, že třída musí dosáhnout takových výsledků, jako třídy v běžných školách. Učitelé tak měli možnost transformovat předměty do zcela jiných podob, využitelných pro skutečný život, jelikož nedostatečná, či nesprávná příprava dítěte pro běžný život byla jednou z nejvíce kritizovaných skutečností, probíhající v tradičních školách. Využití praxe, kde to bylo jen

možné, a přirozené předávání zkušeností moudrých pedagogů bylo pro pokusné školy klíčové a do dnešních dob, dle mého názoru, velmi nedocenené. Důležitým faktorem pro správné fungování škol byla samozřejmě i spolupráce s rodiči.

1.7. Pokusná pracovní škola v Holešovicích

Pokusná pracovní škola v Holešovicích byla společně s dalšími pokusnými školami, které v té době vznikaly, reakcí na nespokojenost s tradičním školstvím a krokem k bližšímu poznání dětských osobností. Za pět let své funkce zakladatelé Jaroslav Sedlák s Karlem Žitným ukázali opravdovou kuráž a nadšení pro věc, jelikož trable se objevovaly již na počátku, kdy tomuto originálnímu projektu ministerstvo příliš nepomáhalo a na svolení k otevření čekali tito muži rok.

1.7.1. Zakladatelé Jaroslav Sedlák a Karel Žitný

Za založením pokusné pracovní školy v Holešovicích stojí dva zkušení pedagogové, kteří se nemálo nadřeli, aby jejich reformní škola mohla být realizována.

Jaroslav Sedlák se narodil 11.2.1879 jako syn Martina Sedláka a Anny Hausmannové. Otec byl velmi pracovitý a vzdělaný muž, spíše přísný a vážný povahy. Po studiu na učitelském ústavu působil jako pedagog, byl prvním českým školním inspektorem a současně ředitel měšťanské školy v Netolicích. Navzdory jeho vytíženosti a stálým bojem s nedostatkem peněz trávil mnoho času ve svých zaměstnáních. Matka byla německého původu a problémy s českým jazykem jí mnohdy působily nepříjemnosti se začleněním do kolektivu (Spalová, 1960).

Jaroslav Sedlák vyrůstal s rodinou v Písku, na který nesl příjemné vzpomínky. Navštěvoval zde chlapeckou školu. Je zřejmé, že to byl právě otec, kdo měl velký vliv na jeho životní cestu věnovanou školství. Již ve třetí třídě nastal zlom a mladý Jaroslav si ve škole začínal uvědomovat zásadní věci, které položily jakési základy, na kterých Sedlák postupně stavěl. Zjišťoval, že jeho pohled na školský systém se značně liší od jeho obecného vnímání pedagogů a širokou veřejností. V knize Z lavice za katedru je zcela výstižně uvedeno následující: „Má-li žák dobře přijímat učení, musí být klidný a usedl, co nejpodobnější dospělému člověk, co nejméně dítě. A stále jsme velmi vzdáleni toho, aby se škola přizpůsobila dětskému věku a aby se na každém stupni předkládalo jen to, co mu je přiměřené“ (Spalová, 1960, s. 44). Sedlák dále uvádí jeho

nepochopení k přístupu učitelů při kladení nepřiměřeného množství dotazů a následné trestání při špatné, či žádné odpovědi. Odhaloval výraznou nespokojenost a neupřímnost většiny učitelů vůči žákům a nešťastnost dětí trpících v nefunkčním školském systému, který je utiskoval a nerespektoval jejich práva. Dětem zkrátka nebylo dovoleno "být dětmi" a usilovalo se o jejich rychlé dospívání. Tím pádem nebyla výuka často přizpůsobena jejich věku a snaha předběhnout přirozený vývoj byla až ničivá. V knize Z lavice za katedru je uvedena ještě jedna klíčová zmínka: „Referuji-li o těchto dětských dojmech, jsem si vědom, že z nich vyrostl můj kritický poměr ke staré škole a že tady má základ všechno mé budoucí snažení“ (Spalová, 1960, s. 45). Na měšťanské škole se již mezi učiteli nacházeli pro mladého Sedláka i tací, kteří mu byli vzorem. Inspirací byl zejména pan učitel Hampl (Spalová, 1960).

Jeho první místo, ač se jednalo pouze o výpomoc, získal po ukončení studií na učitelském ústavě v Holešovicích na Zátorách. Právě zde došlo po několika letech k realizaci projektu pokusné pracovní školy. Učení ovšem nešlo dle jeho ideálů a jen se zde potvrdil jeho nesouhlas se současným školským systémem. Již po měsíci jeho učitelské kroky směřovali do Staré Boleslavi a dále do Karlína. Během své životní cesty napříč školami, kde působil, získával cenné zkušenosti, které ho stále jen utvrzovali, že je potřeba učinit velkou změnu. Děti nesly přílišnou nedůvěru k učiteli a mnoho z nich navštěvovalo školu velmi nepravidelně. Snad jen při svém působení v Libni přišla alespoň částečná svoboda pro využití výchovných prostředků podle jeho představ, avšak i toto působení ho zmožilo natolik, že jeho kroky směřovali pryč, konkrétně zpět do Holešovic. V Libni ho nejvíce naučili prvňáci. Při srovnávání nejmenších se staršími se před ním jasně vybarvoval fakt, že škola páchá spíše škodu. V knize Z lavice za katedru tomuto tvrzení napovídá zmínka, že starší žáky už škola často zkazila a že škola nebyla nikdy tak dobrá, jako byly děti. V Libni byl jeho kolegou také Eduard Štorch. Po návratu do školy v Holešovicích přichází do života Sedláka Karel Žitný, spoluzakladatel jejich budoucí pokusné pracovní školy (Spalová, 1960).

Karel Žitný se narodil 3. dubna 1889 na Malé straně. Otec Josef Žitný byl obuvnickým dělníkem. Malý Karel neměl narozdíl od svého budoucího kolegy Sedláka vztah k otci, jelikož rodinu opustil a zemřel, když bylo Karlovi 9 let. Veškerá zodpovědnost tedy náležela matce, Boženě Žitné, která byla brzy velmi vytížená. Na studium na obecné

škole nevzpomínal Žitný zásluhou dobrých učitelů špatně. Jeho láska k dětem a ochota pomáhat ho nasměrovaly na učitelský ústav v Praze v Panské ulici. Byl umělecky velmi nadaný, zejména v oblasti literatury a ztotožňoval se s myšlenkami Komenského a Pestalozziho. Během studií psal básně a vydal vlastní sbírku s názvem Očima vidíme. Po složení zkoušek nastoupil do učitelského povolání, kde ho zpočátku čekalo časté překládání napříč několika školami. Po získání stálého místa v chlapecké škole v Praze na Zátorách se střídání škol již nekonalo. Stejně jako Sedlák nastoupil roku 1918 do dětské ozdravovny v roli vychovatele a po válce nahlížel na společnost s myšlenkami, které vedly k nutkání pomoci postavit národ na nohy. Začal se zajímat o politiku a vstoupil do komunistické strany. Skutečnost, že byl členem komunistické strany nebyla nápomocná, především při prosazování návrhu na pokusnou školu. Věkový rozdíl mezi Žitným a Sedlákem činil deset let, což se zpočátku nezdálo být překážkou. Později však vyšlo najevo, že opak byl pravdou (Váňová, 1999).

Podobně, jako Sedlák, také Žitný se poddal myšlence o lepším školství, které osvobozený národ vyžaduje. Kritizoval herbartismus se všemi jeho důsledky, přičemž se mu rýsovaly jasné představy o transformaci systému školství. Cítil nutnost poukázat na nerovnost sociálních poměrů ve školách, nulovou spolupráci s rodiči a nelíbil se mu přílišný vliv církve. Přál si do školního prostředí více lidskosti, přirozenosti a přátelství mezi žáky a pedagogy. Věděl ale, že škola se nemá šanci uzdravit, dokud se neuzdraví společnost (Váňová, 1999).

K přátelství mezi Sedlákem a Žitným došlo velmi rychle, jelikož se jejich názory na určité skutečnosti shodovaly. Klíčovým posláním byla pro Sedláka i pro Žitného přednost dítě vychovávat, než do něj pouze "hustit" učivo. Považovali práci jako jeden ze základních výchovných prostředků. Společně získávali cenné zkušenosti i za války, a to mimo školu v německobrodské kolonii, kam byly v průběhu války posílány městské děti. Plán na reformní školu se tedy vytrvale rýsoval a po válce tomu nebylo jinak.

1.7.2. První kroky k pokusné škole

Plán uskutečnit reformní školu a odprosit děti od stávajícího školského systému – to byly myšlenky, které Sedlákovi se Žitným nedaly spát. Po skončení války tomu nebylo jinak a touha stále sílila. V roce 1921 přišla chvíle, kdy podali ministerstvu žádost o povolení jejich vlastní pokusné školy. Bohužel byl ale návrh zamítnut, a tak ho podali

podruhé. Na svolení museli ovšem počkat a nečekali nadarmo, jelikož uskutečnění jejich projektu bylo ministerstvem nakonec v roce 1922 povoleno (Spalová, 1960).

Pokusná škola byla součástí tradiční holešovické školy. Fungování pokusných tříd se neobešlo bez požadavků úřadů. Jedním z nich byla povinnost probrat učivo ve stejném rozsahu, jako školy normální (Spalová, 1960).

1.7.3. Náplň pokusné pracovní školy

V praxi to se žáky vypadalo tak, že děti z první a třetí třídy ze školy tradiční byly převzaty do první a třetí pokusné třídy. Sedlák se ujal prvňáků, kde jich bylo 26 a Žitný měl na starosti třetí třídu s počtem 41 žáků. Oba pedagogové se poctivě snažili co nejlépe poznat osobnost každého žáka. Dívky s chlapci si zde byli rovni (Spalová, 1960).

Z předchozích odstavců je zřejmé, že výuka se zde značně lišila od tehdy tradičních metod. Pedagogové projeví snahu propojit každý předmět se životem mimo školu a předat tak dětem učivo přirozeněji a zajímavěji. Jak vyplývá z požadavku ministerstva, předměty dané osnovami, platnými od roku 1915, pro vzdělání dětí v tradičních školách se bez výjimky vyučovali i zde. Rozvrh hodin stanoven byl, ovšem pro chod školy nebyl natolik důležitý a jednotlivé předměty se vyučovaly dle délky, kterou zrovna probíraná látka vyžadovala. Improvizace a zabíhání do širších okruhů, které dané téma více přiblížilo bylo na denním pořádku. To znamená, že přesná délka hodiny nebyla důležitou součástí (Spalová, 1960).

Co se týče výuky jednotlivých předmětů, V knize Z lavice za katedru je uvedeno několik příkladů přímo z praxe. K výuce čtení byl slabikář užíván jen zřídka a místo toho si děti četli příběhy o zážitcích, sestavené pedagogy, které prostřednictvím školy postupně získávaly. Děti se dále učily mluvnici, pravopisu a počítat. Výuka náboženství neprobíhala a žáci, kteří o něj měli zájem, mohli na tyto hodiny docházet do jiné školy (Spalová, 1960).

Při hodinách tělesné výchovy se dbalo na správné protahování a dýchání a v příznivém počasí se chodilo ven. Na vycházkách se děti učily oceňovat krásy přírody a různé přírodní jevy sloužily jako podklad k výuce přírodopisu. Ve vyšších ročnících se děti nově věnovali například divadlu, vaření, nebo dějepisu, při kterém byly vycházky na významná místa využívány ke kvalitnímu přiblížení historie a kultury (Spalová, 1960).

jak z názvu školy vyplývá, děti skutečně netrávily veškerý čas v lavici a učili se nejrůznějším pracovním činnostem s využitím pro běžný život z několika odvětví, což při nejmenším vedlo k rozvoji jejich produktivity. Žáci se díky těmto praktikám naučili zacházet s mnoha materiály a zvládali jednoduchou manipulaci se základním nářadím, kterým se škola postupně vybavovala. Výuka v prostředí dílen, nebo školní zahrady byla tedy i pro takto malé žáky velmi přínosná. Ať už šlo o prostý úklid ve třídě, či práce na dvoře a na školní zahradě, vždy bylo klíčové řízení pedagogem, který dětem ukazoval cestu ke spolupráci a vzájemné souhře. Žáci byli mimo jiné i motivováni k zapojení se do prací mimo školu, zejména v domácnosti, či na poli.

Neodmyslitelnou součástí byly vycházky a exkurze. V klasické škole by spontánní vycházky nepřicházely v úvahu. Děti v rámci pokusné školy měly možnost setkat se například s tehdy tradičními povoláními, jako byl kovář, bednář, či pekař, což jim výrazně otevřelo bránu do světa a díky tomu získaly nefalšovanou představu o jedinečnosti každého zaměstnání a viděly věci, které by za běžných okolností neměly možnost spatřit. Tyto poznávací vycházky holešovické školy se netýkaly pouze poznání zaměstnání, ale děti měly možnost se účastnit i dalších tematicky zaměřených exkurzí, kdy jim byla přiblížena historie, kultura, či běžný život občanů. Pro upevnění zdraví dětí, na kterém zakladatelům velmi záleželo se konaly také zájezdy na venkov, nebo do hor a pobyt na čerstvém vzduchu jako takový hrál významnou roli.

Důležitým článkem byli i rodiče dětí, kterým bylo svoleno kdykoliv školu navštívit a nahlédnout do vyučování. Konaly se také třídní schůzky, kde měl každý rodič možnost vyjádřit se ohledně své spokojenosti (Spalová, 1960).

Další nepostradatelnou složkou, zejména pro Sedláka, byla činnost školního lékaře, který poctivě a pravidelně děti vyšetřoval. Ovšem žádost zasláná na ministerstvo v druhém roce fungování s prosbou o posílení lékařské péče byla zamítnuta (Spalová, 1960).

1.7.4. Klasifikace

Klasifikační období byli tři, a to před Vánoce, před Velikonocemi a na konci školního roku. Orientačně byly známky sdělovány rodičům na schůzích. Znamky z "mravného chování" se na pokusné škole neudělovaly. Na konci roku vysvědčení neobsahovalo

známky, ale pouze zprávu o postupu do vyššího ročníku, či o nutnosti opakování. Výsledky žáků byly ve srovnání se žáky z normálních škol mnohdy lepší, avšak v cestě stálo velké množství překážek počínaje důsledky války spojené s duševní zaostalostí, či špatnými vlivy prostředí a pokulhávajícím zdravotním stavem obyvatelstva (Spalová, 1960).

1.7.5. Další léta v pokusné pracovní škole

Druhý rok svého fungování se na počátku potýkal s problémy kvůli ministerstvu a nemoci Žitného. Nakonec se podařilo sehnat dvě nové pomocné síly, kterou tvořili učitelé Ladislav Mařík a Rudolf Sysel a škola tak mohla být rozšířena o jednu pokusnou třídu navíc. V rámci tohoto školního roku se podařila uskutečnit také škola v přírodě v Luži. Třetí rok fungování se pokusná škola rozrostla o jednu další třídu (Spalová, 1960).

Ve školním roce 1925-1926, tedy pátý rok od založení, bylo v pokusné škole tříd již pět. Došlo k tomu postupným přeměňováním tříd holešovické obecné školy na pokusné a některé děti byly přijaty z jiných škol. V páté třídě se děti nově věnovali divadlu a vaření. Při výuce dějepisu využívaly vycházky na významná místa, kde byla dětem historie kvalitně přiblížena (Spalová, 1960).

1.7.6. Zánik

Ač se vše mohlo zdát jako v pohádce, nebylo tomu tak. Nepříjemnou komplikací, trvající po celou dobu trvání pokusu byl náhled společnosti na tyto reformní snahy. Především pochybné názory ostatních pedagogů se našich pokusníků dotýkaly nejvíce. Zesměšňování a negativní náhledy na pokusné práce bylo velmi časté. Žáci, kteří měli za sebou nějaký rok studia v rámci pokusné třídy a pokračovali v dalších letech již ve třídách tradičních se po přechodu do normální třídy často potýkaly s posměchem a mohly se stát terčem pro mnoho pedagogů, zesměšňující pokusnou práci jejich kolegů (Spalová, 1960).

Ideální vše nezůstalo ani mezi Sedlákem a Žitným. Následkem rozdílnosti jejich povahy se časem objevovaly konflikty, které se stále prohlubovaly. Pokusná pracovní škola si za pět let své existence prošla krásnými, ale také krušnými obdobími, které bohužel stále sílili. Škole se navíc nedařilo najít ke své práci dostatek vhodných pedagogů (Spalová, 1960).

K vyvrcholení silících nepříjemností došlo roku 1926, kdy byla Pokusná škola v Holešovicích ministerstvem školství a národní osvěty zrušena.

1.7.7. Následující roky

Co se týče přístupu Jaroslava Sedláka, tak o děti, které v pokusné škole doprovázel celých pět let, se i do budoucna zajímal a s mnohými si nadále alespoň dopisoval, nebo navštěvoval. Jejich osudy mu nebyly lhostejné a po letech uspořádal sraz, na kterém se sešli v hojném počtu. Také Karel Žitný se nadále stýkal s některými ze svých bývalých žáků (Váňová, 1999). Na pokusnou pracovní školu její absolventi vzpomínali s láskou a s pokorou k vyučujícím, kteří se díky této škole stali součástí jejich životů a ukázali jim zcela nový směr výchovy a vzdělávání.

1.8. Dětská farma Eduarda Štorcha

Dětská farma se bez pochyb zapsala do historie jako jeden z dalších příkladů, kdy pedagog, odhalující nedostatky ve školském systému, nezůstal pouze u prostého vyjádření své nespokojenosti prostřednictvím slov. Tento projekt se v myšlenkách zakladatele Eduarda Štorcha rýsoval po dobu několika let, kdy napříč svou životní cestou sledoval nefunkční školství a jeho láska k dětem a odhodlání pomáhat ostatním ho dostalo až k realizaci vlastního pokusu. Tímto krokem dokázal, že osud dětí mu v žádném případě není lhostejný, a i přes všechny překážky, kterým čelil, se ze všech sil snažil o zkvalitnění jejich životní úrovně.

1.8.1. Zakladatel Eduard Štorch

Zakladatelem Dětské farmy je všemi známý Eduard Štorch. Ač je veřejností nejvíce znám jakožto spisovatel, zdaleka nevěnoval svůj život pouze psaní. Mimo spisovatelskou kariéru byl především pedagogem a zajímal se také o archeologii.

Eduard Štorch se narodil 10. dubna roku 1878. Otec, Vojtěch Štorch, byl zaměstnán jako dozorce parního stroje a matka, Anna Štorchová, zaměstnána nebyla. Jako malý zažíval Eduard Štorch časté stěhování. Jeho ranné vzpomínky na školu jsou spíše pozitivního nádechu a již jako dítě vykazoval spisovatelské nadání (Kakáč, 1986).

Roku 1883 směřovaly jeho kroky na učitelský ústav v Hradci Králové, kde úspěšně složil maturitu a po ní se stal učitelem, podle dochovaných informací, velmi oblíbeným mezi

žáky. Při počátku učitelské kariéry se objevuje velký zájem o publicistiku. Přispíval do novin, konkrétně například do Školského obzoru, nebo do Osvěty lidu. Jeho spisovatelské nadání využíval naplno a ve 21 letech se na svět dostala jeho první kniha. Ve školství ho ovšem nečekaly lehké začátky. Prošel si několikrát přeložením na jinou školu, a dokonce i vyhazovem. Od roku 1903 působil v Praze, kde mu ovšem dlouhá léta náleželo pouze místo zatímního učitele a Štorchovo cíl byl jasný – získat definitivu (Kakáč, 1986).

Během první světové války se odmítal účastnit boje a podařilo se mu získat místo u Červeného kříže. Poslední rok války působil jako fotograf, jelikož se ze všech sil chtěl vyhnout nástupu na frontu. Po válce se mu stále nedařilo usídlit se v práci, kde by byl spokojen. Je zřejmé, že to byl velmi poctivý člověk, který si pro ostatní přál jen to nejlepší, což mnohokrát nebylo kvůli úřadům naplněno. Tyto bezvýchodné situace, kdy usiloval o nápravu, která nebyla umožněna, vedla i po jeho výrazných snahách k častým změnám zaměstnání. Ve své práci ve školství se dostal i na Slovensko, kde také velmi rychle odhalil nefunkční systém a projevil snahu o sjednocení školských poměrů (Kakáč, 1986).

Ostatně jako jeho kolegové, kteří projevovali snahy o změnu chodu školství, i Eduard Štorch usiloval o vylepšení školy v mnoha směrech. Pro děti se snažil konat to nejlepší, co bylo v jeho silách, ovšem stále nacházel mnoho nedokonalostí, kterým se v zaběhlém systému šlo jen stěží vyhnout. I u Štorcha se setkáváme s kritikou nedostatečné praxe, namísto přílišné teorie z učebnic. Scházelo mu propojení se světem okolo, především s přírodou. Nahlížel na každého žáka, jako na osobnost, a to v té době nebylo bohužel samozřejmostí. Ve svém deníku uvedl, jak je vnímána osobnost ideálního žáka následovně: „Bezkrvná loutka ku všemu, co se jí zrovna před oči nestrčí, apatická, všeho dětského zbavena, bez vůle, bez charakteru, bez podnikavosti; loutka, již se řekne sedí! – i sedí, plač! – i pláče“ (Kakáč, 1986, s. 61).

Již od počátků svého pedagogického působení nepřehlížel vysoký počet zanedbaných dětí a nekázeň, která napříč školami vládla. Myšlenka na školu v přírodě se zrodila už při jeho prvním zaměstnání, kdy ve svých zápiscích uvádí následující: “Učitel musí s dětmi cvičiti v dusné třídě mluvnici a venku tak veselo, slunce teplem hřeje, vše láká

ven – tu na žácích, kteří tolik hodin již sedí, je vidět, jaké násilí si činí nucenou pozorností, již celá přirozenost dětská se vzpírá“ (Kakáč, 1986, s. 56).

Nezůstal ovšem dlouho jen u myšlenek a snažil se na školách vykonávat různé menší pokusy, načež většina z nich se zdála být prospěšná. Byl velmi aktivní v bádání po příčinách nekázně a špatného zdravotního, či duševního stavu žáků. Učinil studie a následně přicházel s vypracovanými návrhy, jak lze konkrétní situace vylepšit. Děti v něm nalézaly důvěru a bylo běžné, že se mu svěřovaly se svými, často velmi závažnými situacemi, které je tíží. Když dostal svolení, pořádal pro děti vycházky. V zimě uskutečnil lyžařský kurz a v létě různé pobyty. Bylo pro něj důležité umožnit účast všem, i těm nejchudším, a tak často vše financoval z vlastní kapsy, což ho mnohokrát uvádělo do finančních problémů (Kakáč, 1986).

1.8.2. Realizace Dětské farmy

Roku 1925 se v Libni začala realizovat jeho vysněná Dětská farma, ve které viděl již dlouhá léta velký potenciál. V tu dobu působil na měšťanské škole v Jindřišské ulici. Přál si jít naproti přirozenému způsobu života, od něhož byl Pražský lid zcela odříznut. Velkou roli hrál Štorchovo zájem o antropologii, což mu pohled na panující nesoulad prohloubilo. Princip školy v přírodě viděl ve výchově dětí přímo v přírodě, jelikož nic nám není více přirozené. Zároveň byla v té době pro městský lid příroda natolik vzdálená, jako nikdy dříve.

Výrazným krokem vpřed v realizaci vysněné školy v přírodě bylo objevení pozemku v Libni na Libeňském ostrově. Štorch byl od prvního pohledu přesvědčen, že právě toto místo je pro dětskou farmu ideální. Zemské správě politické zaslal dopis se žádostí o pronajmutí tohoto pozemku a po schválení se pustil do práce. Nadále se Štorcha však držely finanční problémy a pro financování takto velkého projektu byl nucen prodat svou archeologickou sbírku, která pro něj byla velmi hodnotná (Kakáč, 1986).

Na dětské farmě se tedy postupně rýsovaly objekty, jako bylo travnaté hřiště, přístřeší pro náradí a v neposlední řadě hlavní budova, dostatečně velká pro všechny žáky. Se stavbou mu pomáhali hoši, kteří pod vedením Štorcha navštěvovali skautský oddíl. Jakmile byly stavby hotové, putoval ke správě školy dopis s vypracovaným návrhem obsahující konkrétní body pro výuku v nově zřízené škole v přírodě. Zpětná vazba na

sebe nenechala dlouho čekat a na pozemek se přišla podívat ústřední komise. Výsledkem je dne 11. dubna roku 1925 oficiální schválení Štorchova pozemku pro výuku dětí (Kakáč, 1986). Od městského školního výboru poté obdržel podmínky, které musí být dodrženy pro uskutečnění vyučování. Štorchovi náležela povinnost zajistit přístřeší, pitnou vodu, obstarat léky a toalety. Dále dostal úkol vypracovat rozvrhy hodin, avšak byly mu několikrát vráceny k opravě (Kakáč, 1986). Sestavení rozvrhů bylo pro Štorcha komplikované, jelikož učil ve všech ročnících měšťanské školy v Jindřišské ulici a vznik Dětské farmy neznamenal zanechání této činnosti. Na farmu měl povoleno brát svou třídu II. A, která zde pravidelně trávila druhou polovinu týdne, tedy čtvrtek, pátek a sobotu (Štorch, 1929). První polovina týdne náležela stále výuce ve škole a Štorch během těchto dnů odučil hodiny, které mu náležely v ostatních ročnících (Kakáč, 1986). Po veškerých úpravách plánu a doladování pozemku pro splnění podmínek přichází 27. března roku 1926 povolení městským školním výborem vyučovat svou třídu II. A na Libeňském ostrově (Kakáč, 1986).

1.8.3. Vyučování na Dětské farmě

Program Štorchovo Dětské farmy je znázorněn v následující tabulce číslo 1.

Tabulka 1: Program Dětské farmy

9:00	Příchod, vztyčení vlajky, kontrola prezentace	13:00-14:00	Odpočinek
9:00-10:00	Čeština	14:00-15:00	Přírodopis
10:00-10:15	Proběhnutí po farmě	15:00-15:05	Přestávka
10:15-11:00	Dějepis	15:05-16:00	Náboženství
11:00-11:05	Dechová cvičení	16:00-17:00	Koupání, tělocvik
11:05-12:00	Němčina	17:00	Svačina
12:00-12:30	Příprava oběda	17:00-19:00	Hry, práce na zahradě

12:30-13:00	Oběd	19:00	Odchod domů
-------------	------	-------	-------------

Zdroj: Štorch. 1929, s. 63-64

Žáci měli tedy nyní díky Eduardu Štorchovi možnost trávit čas na čerstvém vzduchu a využívat pozemek Dětské farmy naplno. Učili se zde aktivitám, ke kterým by se prostřednictvím školy jinak neměli možnost dostat. Od sezení v lavici byla pro děti příjemnou změnou lehká zahradnická, či manuální práce, vedoucí k rozvoji samostatnosti a produktivity, s využitím pro běžný život. Dětské farmě náležela pro práci velká zahrada plná ovocných stromů a také záhony se zeleninou. Krom práce si děti mohly dopřát z pěstovaných a opečovávaných plodin kvalitní příjem vitaminů. Součástí byla také různá tělesná cvičení (Štorch, 1929) a jelikož je tělesný stav úzce spjat se stavem duševním, i v tomto ohledu se Štorchovo projekt pyšnil pozitivními výsledky.

Splněny však musely být i osnovami stanovené předměty. Výuka předmětů se striktně neřídila připravených plánů a stanoveného rozvrhu. Jednotlivé látky byly probírány v časových mezích, které byly zrovna pro dané téma potřeba. Hodiny, při kterých nebylo vhodné využití pohybových aktivit, probíhaly usazením žáků například do trávy (Štorch, 1929).

I přes to, že děti měly při pobytu na farmě také možnost volné zábavy, panovaly zde pravidla a řád. Štorch nechtěl dopustit, aby došlo k rozvrácení jeho výchovné činnosti anebo k zanedbání povinného učiva, které bylo potřeba probrat. Když zrovna neprobíhala výuka, tak k naplnění dětských potřeb sloužilo koupaliště, pískoviště, nebo louka, kde měli žáci volný prostor k upevňování vzájemných vztahů prostřednictvím her (Štorch, 1929).

Dětská farma se postupem času stávala veřejností známou a získávala skvělé ohlasy i od významných osobností tehdejší doby, které osobně přijížděli farmu navštívit. Nejvýznamnější byla bez pochyby návštěva T. G. Masaryka, který na Dětskou farmu zavítal dne 14. listopadu 1926. Nabyl zde velmi dobrého dojmu a jeho příjezd byl pro zúčastněné velkým zážitkem, na který dlouhá léta vzpomínali. Podobně, jako u jiných pokusných škol, i zde bylo důležité zapojení rodičů (Štorch, 1929).

1.8.4. Zánik Dětské farmy

Během své činnosti na dětské farmě čelil Štorch častým nepříjemnostem. Je obdivuhodné, že vše potřebné vykonával sám, bez pomoci jiných, ač se o ní pokoušel několikrát žádat. Roku 1934 přišla ovšem nečekaná rána od úřadů, prikazující Eduardu Štorchovi ukončit činnost Dětské farmy. Důvod nebyl zcela jasně oprávněn, avšak bylo zřejmé, že se jednalo o státní záměry, které měly zájem pozemky na Libeňském ostrově využít k jiným účelům (Kakáč, 1986).

2. PRAKTICKÁ ČÁST

2.1. Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Teoretická část bakalářské práce se věnuje nejdříve popisu tradičního školství na počátku 20. století a poté navazuje na reformu školského systému, se kterou byly spojeny pokusné školy. Z těchto škol byly k popisu zvoleny dvě. Jednalo se o Pokusnou pracovní školu v Holešovicích a Dětskou farmu Eduarda Štorcha. Bakalářská práce obsahuje informace o těchto dvou pokusných školách a také o jejich zakladatelích.

Náplní praktické části je kvalitativní výzkum, provedený analýzou a interpretací archivních dokumentů, vztahujících se k pokusným školám. Předmětem výzkumu byly v první řadě ohlasy, týkající se reformního úsilí pedagogů. Dále pak samotná náplň učitelské práce na pokusných školách, s cílem vyzkoumat, zda korespondovala s jejich stanovenými záměry. V poslední části se výzkum opírá o reakce a ohlasy žáků těchto škol, za účelem identifikovat v dokumentech jejich vnímání netradiční školy, zejména pak z hlediska vztahu k učiteli a obecně ke školní docházce. V teoretické části je zmíněno, že existence pokusných škol neměla dlouhého trvání, z čehož může plynout myšlenka, že se pedagogům pokusná práce nedařila. Praktická část bakalářské práce na tyto problematiky poukazuje zprostředkováním odpovědí na stanovené výzkumné otázky.

Na základě prozkoumaných podkladů byly stanoveny dvě výzkumné otázky.

RQ1: Jak byly pokusné školy během své existence vnímány veřejností?

RQ2: Vedly postupy pokusných škol využívané v praxi k naplnění stanovených záměrů?

2.2. Metodika

Tato kapitola bakalářské práce se věnuje kvalitativnímu výzkumu, vycházející z konkrétních výzkumných cílů a zpracování stanovení výzkumných otázek, na které se pomocí vybraných metod vyvozují výsledky výzkumného šetření.

Kvalitativní výzkum zahrnuje několik přístupů a metod a není lehké určit jeho přesnou definici. Jan Hendl (1997) přibližuje pojem kvalitativní výzkum následovně:

Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních lidských problémů. Vychází z empirických dat, majících podobu textů, získaných hlubokým rozhovorem, nestrukturovaným

pozorování a studiem dokumentů. Tento proces má vést k podrobným informacím, zachycujícím složitost situací každodenního života, a uskutečňuje se v přirozených podmínkách. Data se analyzují kvalitativními metodami, které zohledňují jejich tvar a původ (s. 12).

Před zahájením kvalitativního výzkumu je potřeba stanovit si plán, který se během procesu dotváří. Při tomto typu výzkumu se pracuje s větším množstvím dat, což umožňuje proniknutí do hloubky zkoumaného problému. Jeho provedení z pravidla zahrnuje dlouhodobý a intenzivní kontakt se zkoumanou situací. Značný vliv zde má subjektivita, která může ovlivnit konečné výsledky výzkumného šetření (Hendl, 1997).

V první řadě je potřebné stanovení účelu výzkumu a jasné označení zkoumaného problému. Účel je dále formován nastaveným plánem, který výzkum pomáhá uspořádat. Zahrnuje stanovené cíle a pomáhá k formování výzkumných otázek. „Plán výzkumu se opírá o to, co známe a směřuje otevřeným způsobem k tomu, co neznáme“ (Hendl, 1997, s. 37). Celý proces zahrnuje sběr dat a jejich analýzu, což vede k popisu a přiblížení zkoumané situace, nikoliv ke srovnávání jevů, či jejich potvrzování. Jak bylo již zmíněno, metod pro sběr dat pro zpracování výzkumu je k dispozici několik (Hendl, 1997).

Pro nalezení odpovědí na stanovené výzkumné otázky bylo potřeba nalézt dokumenty vztahující se k vybraným pokusným školám. Jednalo se zejména o archivní dokumenty, ke kterým mi byl umožněn přístup archivem Národního pedagogického muzea J.A. Komenského v Praze. Dále byly potřebné informace získávány v knižních publikacích. Výzkum se opíral o tato literární díla: Dětská farma (Štorch, 1929), Kdo byl Eduard Štorch (Kakáč, 1986), Z lavice za katedru (Spalová, 1960), Pět let v pokusné pracovní škole (Sedlák, 1930), Karel Žitný a jeho úsilí o novou školu (Váňová, 1999). Po důkladném prostudování potřebných dokumentů se pomocí analýzy a interpretace dat zpracovaly výsledky výzkumného šetření.

Obsahová analýza dokumentů při kvalitativním výzkumu má za úkol daný dokument charakterizovat. Jde především o rozbor obsahu a získání potřebných informací. Dokument může být mimo psaný text také video, zvuk, fotografie, či umělecké předměty (Hendl, 1997).

Při obsahové analýze psaných dokumentů je potřeba původnímu textu porozumět a proniknout do jeho podstaty. Z textu jsou vybrány následně poznatky vypovídající

zkráceně zejména o obsahu dokumentu. Jde například o informace týkající se účelu a tematiky dokumentu. Dále se analýza zaměřuje na typ dokumentu, jeho původ, na autora a časové a prostorové hledisko. Výsledek analýzy se odvíjí od typu studovaného dokumentu. Obecně platí, že východiskem je vyjádření obsahu dokumentu v přirozeném jazyce anebo souhrn jednotlivých údajů, které nás posouvají během konaného výzkumu (Hendl, 1997).

Interpretace je forma zpracování dokumentů, která je úzce spjata s analýzou a nelze jednoduše určit, kdy v rozboru dokumentu končí analýza a začíná interpretace (Hendl, 1997). Analýza je tedy úzce spjata s interpretací a pro zpracování dokumentů v kvalitativním výzkumu jsou oba postupy klíčové, zejména pak, jedná-li se o zkoumání historických událostí.

Při nacházení odpovědí na zvolené výzkumné otázky se problematika pokusných škol vyobrazuje v dalších ohledech, kterými se teoretická část práce nezabývá.

2.3. Výsledky výzkumného šetření

2.3.1. RQ1: Jak byly pokusné školy během své existence vnímány veřejností?

První výzkumná otázka se týká nejrůznějších ohlasů veřejnosti na pokusné školy v průběhu jejich existence. Z teoretické části je zřejmé, že úřady reformním snahám nešly příliš naproti, a tak oba pokusy byly zanedlouho odsouzeny k záhubě. Stále je tu však otazník, jak na pokusnou práci reagovali návštěvníci, kolegové z tradičních škol a prostí občané?

Hlas úřadů a vyšších institucí měl jistě značný vliv na chod pokusných prací (Spalová, 1960), který nakonec v těchto dvou případech nabyl takového rázu, že oba projekty zanikly. Nicméně, hlas prostého lidu bez pochyby ovlivňoval pedagogy v jejich každodenním působení velmi výrazně a jejich práci pomáhal utvářet a posouvat. Zmínky v nalezených reakcích mohou v některých ohledech pomoci k dotvoření představy o pokusných školách. Nadcházející odstavce se budou věnovat Pokusné pracovní škole v Holešovicích i Dětské farmě Eduarda Štorcha.

Práce na této výzkumné otázce byla zaměřena především na dokumenty obsahující jakoukoliv formu zpětné vazby. Nejčastěji se jedná o osobní dopisy, zaslané pedagogům. Mimo dopisy byli k dispozici také knižními publikace, zmíněné na straně

27. Zde byly nacházeny informace, týkající se ohlasů na reformní práci pedagogů. Pozornost byla nejdříve věnována rodičům žáků. Zpětné vazby od rodičů pochází z dob existence pokusných škol a v jejich obsahu lze nalézt mnoho shodných poznatků. Dále byly vyhledávány reakce nejrozličnějších návštěvníků, kteří do pokusných škol zavítali, ale také reakce vzniklé za jiným účelem. Literatura, zmíněná na straně 27, obsahovala v menším množství i dopisy, nebo jejich části. Výzkum se okrajově opírá také o poznatky a dojmy samotných zakladatelů pokusných škol, kteří si svou práci pečlivě zaznamenávali. Všechny materiály, neobsažené ve vyjmenované literatuře, mi byl poskytnut archivem Národního pedagogického muzea Jana Amose Komenského v Praze, kde se v rámci dvou návštěv uskutečnilo studium jinak nedostupných materiálů.

Jeden ze záměrů pokusných škol se týkal propojení školy s rodinou, s čímž souviselo nastavení určitých pravidel (Spalová, 1960). V Pokusné škole holešovické bylo do chodu školy zapojení rodičů studujících žáků významné (Spalová, 1960). Rodiče tak měli povoleno kdykoliv školu navštívit a nahlédnout do vyučování. Byl založen rodičovský výbor a několikrát ročně se pořádaly schůze. Pravidelně se rodiče scházeli na klasifikačních schůzích, kde mohli nahlédnout do výkazů, kam byly zapisovány známky (Spalová, 1960). V teoretické části byl již odlišný způsob pojetí klasifikace vylíčen a Jaroslav Sedlák se k tomuto tématu vyjádřil ve svých spisech takto: „Shodli jsme se na tom, že se nám zjednodušená klasifikace dobře osvědčuje, ale na obyčejných školách, kde je velký počet žáků, menší styk s rodiči a častější střídání učitelů, je vhodnější dosavadní způsob s některými změnami“ (Spalová, s. 255).

K novému způsobu klasifikace se dle informací v Sedlákových spisech rodiče stavěli zpočátku pasivně. Mnoho rodičů se na schůzích vůbec nevyjadřovalo. Dále se objevovali tací, kteří zastávali tradiční způsob hodnocení a považovali ho za jediný výchovný a motivační. Na druhé straně zde byly názory odlišné, podporující způsob zvolený holešovickou školou (Sedlák, 1929). Pedagogové tak měli přehled o názorech rodičů prostřednictvím klasifikačních schůzí a častému kontaktu s rodiči. Především jejich zájmem poznat co nejlépe své žáky hrál ve vztahu s rodiči klíčovou roli.

O schůzích s rodiči vedli učitelé zápisy a prezenční listiny, ze kterých vyplývá, že schůze byly navštěvovány hojně. Za pět let trvání školy bylo uskutečněno téměř 50 schůzí, kterých se účastnili průměrně 2/3 až 3/4 z počtu rodin (Sedlák, 1929). Toto množství

poukazuje na fakt, že pedagogové dokázali vzbudit a udržet zájem rodičů. Tabulka číslo 2 zachycuje účast rodičů v jedné z holešovických pokusných tříd po celou dobu trvání pokusu:

Tabulka 2: Účast na klasifikačních schůzích

<i>Třída:</i>	<i>Počet schůzí do roka:</i>	<i>Počet účastníků:</i>	<i>Průměr:</i>	<i>Počet rodin:</i>	<i>Rodiče zastoupeni:</i>
<i>I.</i>	<i>10</i>	<i>180</i>	<i>18,00</i>	<i>26</i>	<i>65,38 %</i>
<i>II.</i>	<i>11</i>	<i>211</i>	<i>19,18</i>	<i>24</i>	<i>79,91 %</i>
<i>III.</i>	<i>10</i>	<i>171</i>	<i>17,10</i>	<i>23</i>	<i>74,34 %</i>
<i>IV.</i>	<i>7/+2/</i>	<i>116</i>	<i>16,57</i>	<i>25</i>	<i>66,28 %</i>
<i>V.</i>	<i>7</i>	<i>122</i>	<i>17,42</i>	<i>24</i>	<i>72,58 %</i>
<i>Celkem:</i>	<i>45/+2/</i>	<i>800</i>	<i>17,77</i>		<i>72,82 %</i>

Zdroj: (Hanžlová, M. Historie Pokusné pracovní školy obecné v Praze – Holešovicích v letech 1922–1927 [Diplomová práce]. Univerzita Karlova v Praze)

Z počtu účastníků je možné usoudit, že si rodiče častých schůzí a možnosti navštívit školu vážili. Toto tvrzení lze podložit na základě dochovaného návrhu dvacátého rodičovského sdružení na memorandum. Tento návrh je psán tužkou a přístup k němu mi byl poskytnut Národním pedagogickým muzeem J. A. Komenského v Praze. Návrh se týká podpory pokusných škol z hlediska financí a obsahuje prvky pozitivně hodnotící práci pedagogů v pokusné škole. Ve svém sdělení se rodiče dotkli i tématu o jejich možnosti navštívit výuku, což je ve spisu hodnoceno kladně následujícími slovy: „My rodičové přesvědčili jsme se pozorováním na dětech doma i ve škole jistých výsledků, poněvadž máme možnost tuto školu při vyučování navštívit osobní přítomností což má velký význam“ (NPMK 13-73/IX. A1). Následně se návrh kladně vyjadřuje k rodičovským schůzím a je pozitivně vyzdvihnout význam školního lékaře „...při schůzkách rodičů s učiteli i též se školním lékařem se poradit a všestranně poučiti“ (NPMK 13-73/IX. A1). V totožném dokumentu lze nalézt větší množství prvků hodnotící postupy holešovické školy. V Poutavém úvodu návrhu je možno si povšimnout jakéhosi nutkání rodičů poukázat na jejich zájem o školu. „Rodiče žáků Pokusné školy v Holešovicích sledují od

počátku školního roku nejen zdokonalené vyučování i všestrannou výchovu dětí tuto školu navštěvujících“ (NPMK 13-73/IX. A1).

V totožném návrhu se nachází reakce, týkající se práce pedagogů pokusné školy holešovické. V obsahu dokumentu je patrná pocta, kterou rodiče pedagogům projevují a která je důkazem kladného hodnocení pokusné školy. Následující slova slouží jako podklad pro tvrzení, že si rodiče odváděné pedagogické práce vážili a viděli v ní smysl: „Učitelé této školy věnují všechny své bohaté zkušenosti a síly ve prospěch obecného dobra. Svou námahou duševní i tělesnou a napětím svých sil a jdou vstříc nejen svým úřadům uskutečnit typ školy jež vyhovuje všestranně našemu životu“ (NPMK 13-73/IX. A1).

Ve stejném dokumentu je možné nalézt zmínky, odhalující náklonnost rodičů k pedagogům pokusných škol. I zde lze vyhledat pozitivní hodnocení jejich výkonu, což je podloženo vyjádřenou úctou k jejich úsilí. „Učitelé těchto škol musí věnovati nejen zvýšenou námahu, což shledávají na svém zdraví, ale i svůj volný čas, a jsou zbaveni možnosti vedlejšího výdělků, což jest tento výdělek nutností v dnešní době pro jejich krk rodiny“ (NPMK 13-73/IX. A1).

Následně totožný návrh obsahuje body, objasňující důvody pro obdržení podpory školní práce. První z bodů odkazuje na spokojenost rodičů s touto pokusnou školou. „Protože rodiče mají velký zájem o tuto školu a hledí by dosáhla svého účelu“ (NPMK 13-73/IX. A1). Dále je v tomto návrhu kladné vnímání holešovické školy odhaleno prostřednictvím vyjádřené žádosti směřující k úřadům. Jedná se o prosbu o řádné vyřizování veškerých žádostí a požadavků pedagogů pokusných škol, a to bez zlehčování a zdlouhavého čekání.

V závěru návrhu rodičovského sdružení je možno identifikovat fráze, které obsahují prvky projevující přízeň vůči pedagogům. Zahrnuje přání rodičů, které se týká odměňování učitelů, namísto jejich poškozování. Zmínky o finančních prostředcích, které učitelé věnují pro chod holešovické školy znovu potvrzují, že rodičům nebyl osud učitelů lhostejný. „Protože rodičové žádají by učitelé těchto byli mimořádně odměňováni a jest mravní povinností kdož odhodlali se v době nejvíce nutné občanstvu prospěti po této stránce by nebyli za svoji námahu poškozování“ (NPMK 13-

73/IX. A1). V závěru je patrné očekávání rodičů, že návrh vzbudí větší zájem o tyto školy mezi ostatními pedagogy a občany.

Fráze, plnící funkci zpětné vazby na holešovickou pokusnou školu, byly nalezeny také v dokumentech sepsaných jedním autorem. Jedním z nich je dopis od matky jednoho ze žáků, Marie Marešové. Dopis byl zaslán Jaroslavu Sedlákovi jako reakce na předchozí Sedlákův dopis, jehož konceptem bylo hodnocení práce rodičovského výboru.

Obsah dopisu je vyplněn především vyjádřením ohledně Sedlákovy odváděné práce v pokusné škole. Je patrné, že si náplně jeho práce v holešovické škole Marešová velmi vážila. Toto tvrzení se opírá o tato uvedená slova: „Vaše poctivá snaha a péče o naše děti zasluhuje největšího díku, neboť Vaši upřímnou nákloností, kterou dětem projevujete, dostává se i nám té cti s Vámi se sblížit a společně k dobru pracovat“ (NPMK 13-73/IX. A8). Z použitých slovních spojení, které Marešová volila lze usoudit, že jí Sedlákův výkon ovlivnil a namotivoval pohlížet na pokusné snahy učitelů jako na nástroj k lepší budoucnosti. V závěru jsou volena slova znovu vyzdvihující úctu k Jaroslavu Sedlákovi: „Ještě jednou vzdávám srdečný dík za Vaši obětavost a píli“ (NPMK 13-73/IX. A8).

Také v dalším dopise, tentokrát od Františka Prosteckého, otce jednoho ze žáků pokusné pracovní školy, je možné zpozorovat zmínky, prozrazující více o pohledu okolí na pokusnou školu. Tento dopis je určen celému učitelskému sboru a byl zaslán do Luže, kde škola zrovna pobývala na škole v přírodě. Prostecký byl zaměstnanec železnic a účelem dopisu je sdělení o hromadné dopravě, kterou se Jaroslav Sedlák pokoušel vyjednat pro děti zdarma (NPMK 13-73/IX. A4).

Dopis v první řadě informuje o aktualitách týkající se podané žádosti na bezplatnou dopravu. Mimo toto sdělení můžeme v psaní zaregistrovat Prosteckého stručnou reakci na setkání s Jaroslavem Sedlákem společně s jeho žáky. Uvádí své pocity ze shledání, o kterých lze tvrdit, že nabyli kladného rázu. „Velice byl jsem potěšen, když jsem spatřil sirotky, jež jsou tam s Vámi, jak jsou zdraví a tělesně vyvinuty což jest jim do života velice prospěšné a potřebné. Lituji, že jsem nemohl s nimi pohovořit se všemi“ (NPMK 13-73/IX. A4).

Totožné psaní poukazuje dále na důležitost učitelského povolání a lze usoudit, že Prostecký vložil v pedagogy pokusné školy holešovické důvěru. „Všimněte si jejich života celkového ať nám rodičům můžete o nich vyprávět. Přeji jim mnoho zdaru do budoucna“ (NPMK 13-73/IX. A4).

V dalším dopise, pocházející od matky jednoho ze žáků, byly identifikovány zejména prvky, poukazující na důvěru rodiče k učiteli. Odesílatelka je Marie Marešová, již zmíněná na straně 33. Záměrem dopisu bylo informovat Jaroslava Sedláka o nehodě jejího syna Jiřího. Podklad k tvrzení o důvěře k učiteli dodává zejména detailní popis celé nehody, výrazně obohacený o pocity matky. „Ani nevíte pane učiteli, co úzkosti zažívám a jak se modlím k Bohu, aby byl brzo zdrav“ (NPMK 13-73/IX. A5). Podrobný popis vzniku zranění jejího syna je líčen lítostně a je zřejmé, že autorce na detailním informování Sedláka záleželo.

Marešová v dopise poskytla také přiblížení pohledu dítěte, které nyní nebude moci docházet do školy. „Velice jej to rmoutí, že nemůže do školičky, ale já doufám, že do té doby, než bude ukončení roku, se aspoň tak zotaví, že aspoň po jedné noze se tam dobelhá, aby vás všechny ještě uviděl“ (NPMK 13-73/IX. A5).

Závěr totožného psaní napovídá, že nic tímto dopisem není pokládáno za uzavřené a Sedlák bude o průběhu zotavování jeho žáka znovu informován. „...abyste byl i Vy spokojen“ (NPMK 13-73/IX. A5). Tato skutečnost opět poukazuje na důvěru v Jaroslava Sedláka, a tedy na pozitivní vnímání pokusné školy holešovické. Způsob rozloučení si lze uchopit tak, že autorce záleží na Sedlákově názorech a očekává brzkou odpověď. „Bude mě velice těšiti každá Vaše zpráva“ (NPMK 13-73/IX. A5).

Následující dopis vztahující se k pokusné pracovní škole v Holešovicích, tentokrát od matky Josefy Sokolové navazuje na část, kde Jaroslavu Sedlákovi píše její dcera. Tato část dopisu bude v rámci druhé výzkumné otázky také rozebrána. Sokolová v krátkém sdělení Sedláka mile pozdravuje a při loučení vyjadřuje s úctou své nadšení pro další setkání. „Těšíme se na brzkou shledanou“ (NPMK 13-73/IX. A2).

Vyjádření týkající se práce pedagogů holešovické školy poskytuje i další dokument z archivu Národního pedagogického muzea J. A. Komenského. Jedná se o dopis od rodičů určený celému učitelskému sboru pokusné školy. Dokument je datován na

26.6.1925. Jedná se tedy o poslední rok holešovického pokusu. V obsahu je možné zpozorovat kladné reakce rodičů. Podkladem pro toto tvrzení je projevené ocenění odvedené práce a patrná vděčnost vyplývající ze zvolených slovních spojení. „Na výslovné přání všech rodičů páté třídy pokusné pracovní školy projevujeme tímto upřímné srdečné díkuvzdání učitelům Sedlák, Žitný, Mařík, Sysel“ (NPMK 13-73/IX. A3). Následující odstavec vyjadřuje poděkování, směřující ke spolupráci, péči, radu a výchovu, jež pedagogové po dobu trvání pokusu poskytovali. Dále je složena úcta k jejich odhodlanosti, obětavosti a vytrvalosti, což opět vypovídá o kladném vnímání holešovického pokusu.

Důležitým záměrem Pokusné školy holešovické, podobně jako dalších škol pokusných, byla snaha vzbudit ve veřejnosti zájem o reformu školství a šířit povědomí o nutnosti jeho transformace. Jak se veřejnost stavěla k tomuto záměru bylo opět dohledáno na základě dokumentů obsahující jakoukoliv formu ohlasu.

Návrh dvacátého rodičovského sdružení z roku 1924, zmíněný na straně 30, obsahuje mimo jiné také zmínky, poukazující na tuto problematiku. Návrh sloužil primárně k podpoře pedagogů pokusných škol prostřednictvím šíření povědomí o existenci těchto školských zařízení. Jak již bylo zmíněno, značná část návrhu je tvořena prvky hodnotící práci pedagogů, přičemž text vykazuje značný zájem rodičů o odlišný školský systém, ve kterém nalézají cestu k lepší budoucnosti.

A tu rodičové odnáší si krásné příklady výchovy nejen pro své rodiny, ale i pro okolí v němž se nacházejí. To, protože nabyli jsme přesvědčení, že jen takto jest možno po stránce výchovné přivést širší společnost na zdravou cestu po čemž naše úřady i ministerstvo školství a občanstvo touží (NPMK 13-73/IX. A1).

Totožný návrh obsahuje dále významné tvrzení, poukazující na vztah rodičů k pokusné škole, kterou jejich ratolesti navštěvovali. „Ty krásné chvíle, jež jsme s Vámi prožili a povzbudili se za lepší práva pro děti jsou pro nás velice pevným majetkem“ (NPMK 13-73/IX. A1). Dále je zde vyzdvížena významná hodnota vzpomínek za uplynulá léta, kdy mohli být součástí holešovické pokusné školy.

Totožný návrh vykazuje prvky zvýrazňující motivaci rodičů a naději v lepší budoucnost. Sdělení rodičů v závěru dokumentu vyjadřuje, že jim není osud dětí, učitelů a školského systému lhostejný. Z obsahu této části je patrné, že Pokusná škola holešovická jim

rozšířila obzor v určitých oblastech. Je zde vyjádřena ochota i nadále pomáhat v utváření lepší budoucnosti. Je zřejmé, že si u rodičů došlo k uvědomění záměru reformy školství a vědí o její důležitosti. „A protože neloučíme se s Vámi, neb za lepší školu, lepší život učitelů, lepší práva dětská najdete v nás vždy podporu“ (NPMK 13-73/IX. A1). Závěr dopisu vyjadřuje přání, aby se pokusné školy dále rozšiřovaly a učitelé těchto škol byli řádně odměněni.

Také Dětská farma Eduarda Štorcha se těšila ohlasům od rodičů. Dohledané reakce byly, podobně jako u holešovického pokusu, kladného rázu. Štorch například v knize Dětská farma (Štorch, 1929) cituje slova matky jeho žáka, kterého práce na farmě změnila k nepoznání. „Nemohu hoča ani poznat od té doby, co chodí na farmu, jak je teď hodný a poslušný!“ (Štorch, 1929)

Velké ohlasy získávala lokalita Dětské farmy. Dle Štorchových spisů se škola v přírodě těšila kladným reakcím ze strany rodičů. Jednou z konkrétních vyzdvihovaných položek bylo vybavení farmy. Například hřiště, které zde Štorch nechal vybudovat, bylo velmi oblíbené. Jako podklad pro toto tvrzení slouží Štorchova slova, vyplývající z reakcí rodičů. „Rodiče pochvalují hřiště Dětské farmy zejména proto, že je tak bezpečné pro děti. Je stranou všeho ruchu, je v tichém zákoutí, prostém všeho nebezpečí. Je tu ideální místo pro nejmenší dětskou drobotinu, která se tu může batoliti nahá na vzduchu a na sluníčku“ (Štorch, 1929, s. 117).

Nad očekávání pozitivních ohlasů se Štorchovi dostalo o prázdninách v prvním roce založení školy v přírodě, když se rozhodl uspořádat pro děti prázdninový pobyt na farmě. Důkazem je Štorchovo vyjádření k této události, kde je očividný jeho údiv nad zájmem rodičů.

I vyzval jsem v novinách rodiče, aby mi přivedli své děti k zápisu na prázdninový pobyt na farmě. Užasl jsem nad neočekávaným výsledkem. Na farmu přicházela celá procesí matek ze všech končin Prahy a prosily, abych přijal jejich děti. Musil jsem zastavit další zápis, neboť nemohl jsem si vzít tolik dětí na starost, jsa bez pomocníka“ (Štorch, 1929, s. 125).

V následujících odstavcích bude věnována pozornost několika návštěvníkům pokusných škol a jejich následným reakcím. Tyto ohlasy je možné nalézt v literatuře, na kterou bylo odkazováno výše na straně 27.

Dětská farma Eduarda Štorcha přivítala během svého fungování mnoho návštěv. (Kakáč, 1986) Tyto návštěvy se konaly zejména na základě zpřístupnění farmy veřejnosti. Děti z okolí měly možnost využívat farmu, když se zrovna nekonalo vyučování, avšak pouze při dodržení stanovených podmínek. Farma byla dětmi navštěvovaná hojně (Kakáč, 1986), což svědčí o jejich spokojenosti. „A že se dětem vskutku líbí, je vidět z toho, že sem po léta docházejí i z dalekých částí Prahy, a to v létě i v zimě, a i když už dávno ze školy vyjdou“ (Štorch, 1929).

V souvislosti s umožněným přístupem na farmu pro děti byl Štorchovi zaslán dopis z Deylova ústavu pro nevidomé. Dokument obsahuje prvky pozitivně hodnotící Dětskou farmu. Jsou zde vyjádření vyzdvihující výhody pobytu dětí ve venkovním prostředí, z čeho plyne kladné hodnocení Dětské farmy. Pro podložení tohoto tvrzení slouží následující slova, uvedená v dopise: „Vaše Dětská farma na Libeňském ostrově stala se našim dětem nejmilejším cílem letních týdenních vycházek“ (Kakáč, 1986). Následně psaní obsahuje zmínky spojené s pozitivním prožíváním času stráveného na farmě. Obsah dopisu nese také prvky jejichž účelem je srovnávání farmy s jinými místy.

Když se děti vracívají po celodenní návštěvě u Vás k večeru domů, není divu, že jen nerady se loučívají a potom celý týden se zase těší na farmu. Láká je svým tělesným osvěžením, které jim poskytuje jako málokteré místo v širokém okruhu Prahy – velkoměsta –, ba které nemůže poskytnouti ani nevyvychálenější a nejnavštěvovanější přímořská nebo jiná prázdninová osada (Kakáč, 1986).

Autor dopisu pociťuje ke Štorchovo farmě důvěru, což lze doložit na základě této zmínky: „Vždyť tak ideálně písčité břeh, naprosto bezpečné koupání – my o naše nevidomé nemusíme mít vůbec obavy, že by přišli k jakékoliv nehodě“ (Kakáč, 1989). V závěru je odkaz na Štorchovu odváděnou práci a je zde také vysloveno přání poukazující na kladné vnímání Dětské farmy. „A při Vašem vzorném vedení měla by se stát Vaše Dětská farma a škola v přírodě vzorem všem těm pedagogickým pracovníkům, kterým nejde jen o naplněnou duši, ale nejprve o zdravé tělo“ (Kakáč, 1989).

Obdobný ohlas získala Dětská farma také od Ústavu Legie malých při Československém Červeném kříži. Je zde vyzdvížena důležitost farmy pro tento ústav těmito slovy: „Dětská farma je pro Legii malých opravdovým dobrodiním, pro práci mimoškolní v době letní nepostradatelným“ (Kakáč, 1989). Dopis vznikl za účelem prosby, aby

Štorch povolil Legii vstup na Dětskou farmu i v následujících letech, což vypovídá o spokojenosti této organizace. „...byli bychom nešťastni, kdyby děti Legie do koupaliště Dětské farmy nesměly... Prosíme za ně i za klidný běh dobré práce: Pane učitelé, dovolte i v příštím roce našim dětem na Dětskou farmu“ (Kakáč, 1989).

Roku 1927 obdržel Štorch posudek na Dětskou farmu od Svazu učitelstva, kde je farma v pozitivním nastavení vyzdvížena, jako vhodné místo pro výchovu dětí. „Dětská farma jest jedinečné místo v Praze, kde téměř uprostřed města jest zachován krásný kus přírody, která má všechny vlastnosti, potřebné ke zřízení sadové školy“ (23.6.1927 Svaz učitelstva v hl. městě Praze, za Svaz K. Jon).

Dalším důkazem toho, že farma se za své existence těšila úspěchu byla návštěva filmového štábu Elektro – Journalu. Návštěva se uskutečnila 4. září 1927 a snímek zachycoval život dětí na farmě pro pražský kulturní film „Z dílny lidskosti“. Tento film byl následně promítán v kinech Adria, Hvězda a Koruna jako část týdeníku Elektra – Journalu (Kakáč, 1989).

Bez pochyby nejvýznamnější událostí Dětské farmy byla návštěva tehdejšího prezidenta T. G. Masaryka 14. listopadu 1926. Zřízení farmy se mu velmi líbilo, načež zaslal Štorchovi příspěvek 1000 Kč na zakoupení loďky (Kakáč, 1989). Jeden ze žáků farmy napsal o tomto setkání několik řádků. Z vyjádření je patrné, že návštěva prezidenta byla i pro děti velmi hodnotná a na základě obsahu lze podložit tvrzení, že se Masarykovi na farmě líbilo.

Pan prezident se usmál a šel se podívat dále na zahradu a na Děvín, chloubu to dívek. Obojí se mu velice líbilo, prošel záhony a zastavil se na hřišti, kde chvíli pozoroval se zájmem naši oblíbenou hru odbíjenou. Pak šel ke koupališti, kde stál připraven jako dar Dětské farmě – naše jediná loď „Tegem“ (TGM). Ještě se chvíli procházel po farmě a měl se k odchodu. Pokynul nám na pozdrav a řekl: „Nazdar, hoši“ (Štorch, 1929, s. 99).

Také Pokusná škola holešovická získávala ohlasy veřejnosti. Mezi takové patří reakce dr. Karla Velemínského, který pedagogům pokusné školy zaslal osobní dopis. Dokument je datován na 8.3.1924. Jeho obsah především motivuje k pozvednutí sebevědomí zakladatelů pokusné pracovní školy a zdůrazňuje přílišnou skromnost a malou průbojnost pedagogů. Tento jev lze vypočítat v následující zmínce: „V článku pro V. P. vedli jste si příliš skromně. Jindy a jinde můžete se rozhořiti širě“ (NPMK 13-

73/III.2). Dále je Velemínským oceňovaná propracovanost projektu pokusné školy. V závěru dokumentu je kladné hodnocení holešovické školy zvýrazněno následovně: „Ze všeho vidím, že Váš směr jest mi osobně nejbližší“ (NPMK 13-73/III.2).

2.3.2. RQ2: Vedly postupy pokusných škol využívané v praxi k naplnění stanovených záměrů?

Druhá výzkumná otázka se věnuje vybraným praktikám pokusných škol za účelem vyzkoumat, zda vedly k naplnění jejich záměrů. Teoretická část již praktiky pokusných škol nastínila. Pro zodpovězení otázky byly vybrány konkrétní záměry těchto škol a prostřednictvím dokumentů byly dohledávány důkazy vedoucí k odpovědi. Jednotlivé praktiky pro splnění stanovených záměrů těchto škol se navzájem prolínají a není možné přesně odlišit, jaký záměr byl splněn konkrétní aplikovanou praktikou. Ke zpracování byla opět využita již zmíněná literatura na straně 27 a k Pokusné pracovní škole v Holešovicích také dokumenty z archivu Národního pedagogického muzea J. A. Komenského. Jednalo se o slohové práce žáků, fotoalba, a také o osobní dopisy.

Pro pokusné školy byl jedním z nejdůležitějších záměrů poskytnout dětem zázemí, které naplňuje jejich potřeby, je v souladu s jejich právy a poskytne jim možnost poznat sebe sama (Kakáč, 1989). Pro uskutečnění těchto cílů bylo potřeba upravit stávající průběh pobytu dětí ve škole. Jak je již zmíněno v teoretické části bakalářské práce, kritizovaných postupů tradičních škol bylo mnoho. Mezi ně patřilo například kladení přílišných nároků, které nebyly v souladu se současným vývojem dítěte. Tradiční škola v dětech zpravidla nerozvíjela jejich potenciál a nepohlížela na každého žáka individuálně (Kopáč, 1971). Děti tak neměly v mnoha případech možnost naplnit své dětské potřeby, objevit a prohloubit svůj talent a propojit si učivo s praktickým životem. Postupy pokusných škol se proto značně lišily od postupů škol klasických. Pedagogové tak poskytovali dětem větší volnost, ale zároveň si uvědomovali důležitost výchovy.

V obou pokusech se vyhovění dětským potřebám odvíjelo od pobytu venku na čerstvém vzduchu, s dostatkem prostoru a podnětů pro zdravý a vývoj dětí. Lokalitu dětské farmy popsal sám Eduard Štorch následovně:

... ale přece kladu tuto školu v přírodě na prvé místo, ježto ji pokládám za nejlepší umístění v celé Praze a vyhovuje všem požadavkům. Šťastně sdružuje hlavní naše podmínky: má pěknou přírodu, zdravou,

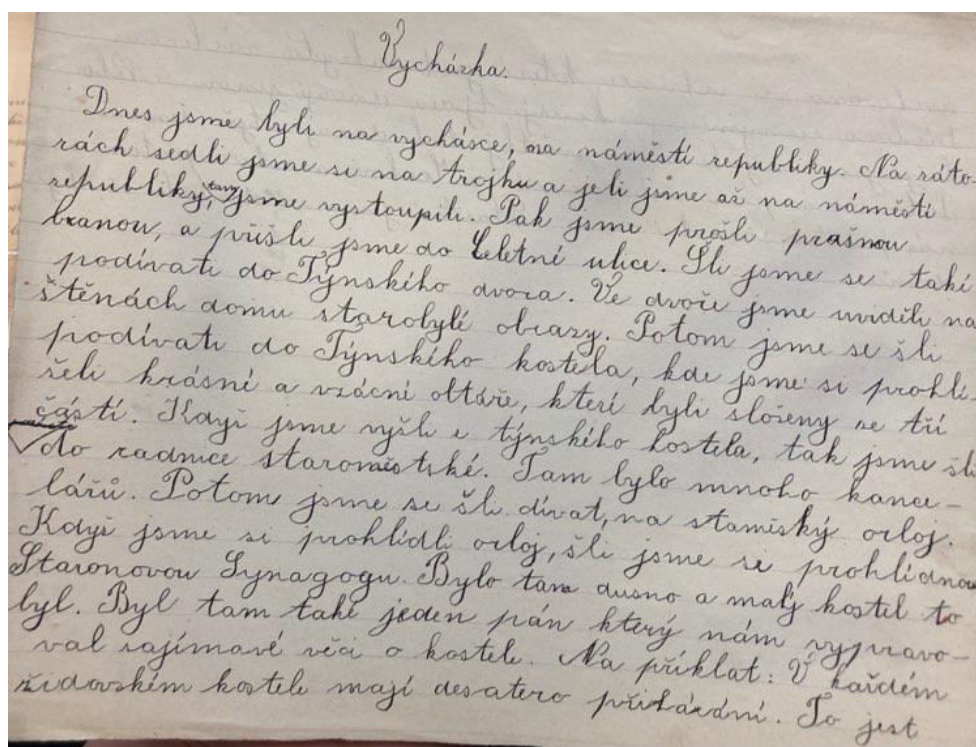
slunnou polohu, zahradu, pole, louku, hřiště, pískoviště, tábořiště i koupaliště. Toto vše pohromadě nenajdeme nikde jinde (Štorch, 1929).

Holešovický pokus dětem sice neposkytoval pobyt venku v takovém rozsahu, jako Dětská farma, avšak učitelé této školy se snažili chopit různých příležitostí prostřednictvím kterých pobyt venku dětem umožňovali v mnohem větším měřítku než tradiční školy.

Jedním z konkrétních záměrů, kterým se následující odstavce budou zabývat, bylo propojení učiva s praxí. V holešovické pokusné škole je možno podložit úsilí pedagogů o naplnění tohoto cíle mnoha důkazy. Dle informací zde bylo propojení školy se skutečným životem velmi kvalitně realizováno (Spalová, 1960). V teoretické části práce byly již zmíněny zavedené aktivity, jimiž byla holešovická škola obohacena. Jednou ze zmíněných aktivit byly pravidelné vycházky, které zaručeně vedli k naplnění záměru o propojení učiva s praxí. Vycházky se konaly pro více účelů. Byly využívány při výuce přírodopisu, dějepisu, tělesné výchovy, anebo pro poznání života okolo sebe (Spalová, 1960). Uskutečněné vycházky sloužily dále učitelům jako podklad pro slohové práce nebo k výuce čtení, z čehož vyplývá, že propojení mimoškolního života s učivem se touto cestou mohlo značně prohloubit. Pro podložení těchto tvrzení je přiložena na obrázku 1 slohová práce žákyně A. Tesařové o vycházce na Náměstí republiky. Přístup k tomuto dokumentu byl získán návštěvou Národního pedagogického muzea J. A. Komenského.

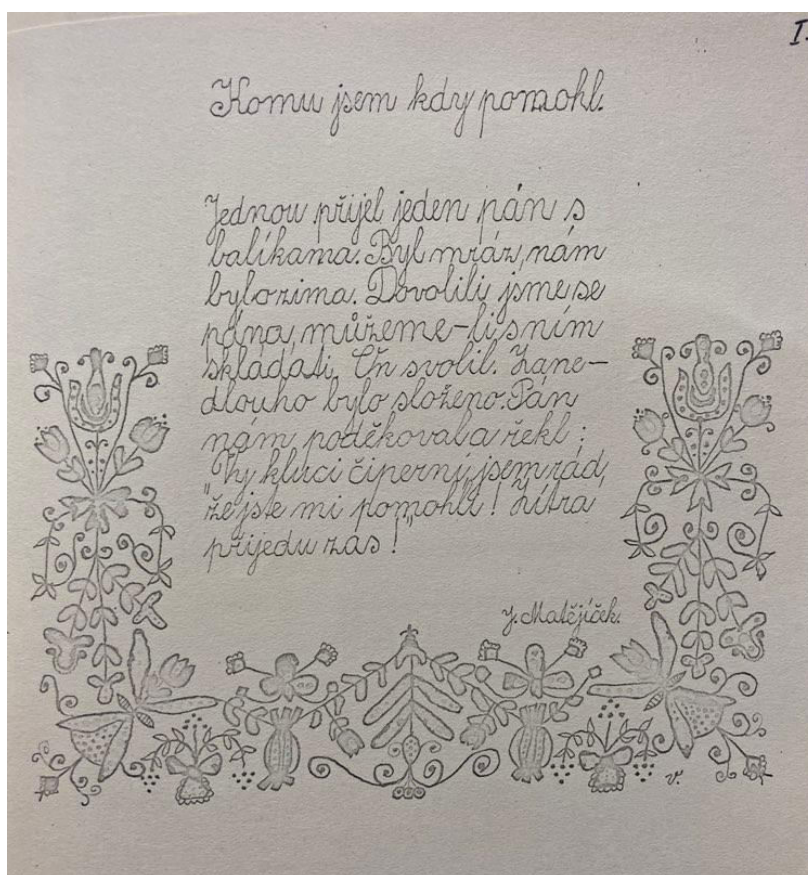
Obrázek 1: Slohová práce

Zdroj: NPMK 13-73/I. 2-3

Uchopení témat pro slohové práce si v holešovickém pokusu zaslouží větší pozornosti. Je zřejmé, že si pedagogové uvědomovali nedostatky v některých tématech slohových prací na tradiční škole. Šlo zejména o častý výskyt nevhodně zvolených materiálů pro tento typ výuky psaní. Zadaná témata se často jevila jako nevhodná pro věkovou kategorii, které byla určená k procvičování, nebo zkrátka podklad pro slohové práce nedával příliš smysl a nikterak neobohatit žáky zajímavými úkazy. Pedagogové v holešovické pokusné škole využili výuku psaní ke zdokonalení vícera schopností, než byla slohová cvičení běžně využívána. Ukázka slohové práce na obrázku číslo 1 vyobrazuje již zmíněný výlet na Náměstí republiky. Propojení učiva s praxí prostřednictvím netradičních slohových prací se tady značně vyobrazuje. Mimo procvičování psaní v podobě příběhů o zážitcích se pedagogové holešovické školy opírali také o další nápady. Jako vzor je na obrázku 2 přiložena ještě jedna slohová práce, která pojednává o tom, komu žáci kdy pomohli.

Obrázek 2: Ukázka slohové práce

Zdroj: NPMK 13-73/II

Mimo propojení učiva s praxí v podobě naučných vycházek, či interpretování svých zážitků do slohové práce, se děti učily základním pracovním činnostem. Učitelé vedli děti zejména k činnostem, které jsou aplikovatelné pro běžný život. Žáci tak měli na denním pořádku úklid, zahradničení, sestavování výrobků v dílnách, a dokonce také vaření. Záznamy o veškerých aktivitách byly pečlivě zapisovány do deníků, které si každá třída po celou dobu trvání pokusu řádně vedla. Následující záznam na obrázku 3 pochází z deníku žáka čtvrté pokusné třídy Karla Mudruňka ze školního roku 1926-1927. Žák zde líčí zážitek z hodiny vaření a popisuje čemu se na lekcí věnovali. Obrázek 4 zobrazuje obálku deníku.

Obrázek 3: Zápís do deníku

Čas první pokus ve vaření.

Pan učitel vyvolil skupinu dětí, které měly uvařit čaj. Musily si všechno připravit a potom mohly začít vařit. Když všechno měly připraveno šli jsme do jídelny. Kuchaři nasobily si vodu do hrnce a daly na plynovar. Když vycházela pára z vody, daly tam dvě špetky čaje. Čaj byl hořký. Daly nám ochutnat. Byl dobrý.

Jk

Zdroj: NPMK 13-73/IX – A7

Obrázek 4: Deník Karla Mudruška

Škola průmyslová učilna v Holíčovicích
Třída 4. A, oddělení Šk. rok 1926-27

DENÍK.

Karel Mudruška

Objem 12 listů

15

F. J. K.
P.

Zdroj: NPMK 13-73/IX – A7

Vyjádření A. Rohleny, bývalého žáka Jaroslava Sedláka, které bylo psáno roku 1958, velmi důkladně poukazuje na důležité skutečnosti v souvislosti s jeho docházkou do pokusné školy holešovické. Text byl napsán pro knihu Z lavice za katedru (Spalová, 1960) a obsahuje prvky popisující svědectví pocházející z let, kdy pokusnou pracovní školu navštěvoval. O činnostech, které pokusná škola dětem umožňovala jsou zde Rohlenou také zmíněny. Z vyjádření je patrné, že si poskytnutých možností vážil. Je zde sděluje o snaze pokusné školy naučit děti milovat manuální práci. Ve vyjádření jsou také vzpomínky na konkrétní návštěvy.

Na návštěvu u kováře Čámského, v bednářské dílně, v krejčovském závodě, u krkonošského tkalce, u korálkáře na Malé Skále i v tukových závodech v Ústí nezapomínáme dodnes.“ „Kolik radosti nám způsobila pozdrava, která jsme si sami ušili na tužky i na kartáček, i tuhé desky s plátěným hřbetem na sešity, jak jsme se těšili z vlastnoručně vyrobené stavebnice, třeba její kostky nestály docela pevně (Spalová, 1960, s.277)

Dětská farma poskytovala dětem též rozmanité propojení učiva s praxí. Děti se učily manipulaci s náčiním a obdělávat záhony. O zahradnické práci je v knize Dětská farma (Štorch, 1929) otisknuté vyjádření jednoho ze žáků, který si u Štorcha zažádal o přiděl půdy pro vlastní pěstování plodin. Z textu je patrné nadšení pro věc a lze usoudit, že Štorch poskytováním vlastního políčka učinil krok ke splnění rovnou několika záměrů. „Na prvním záhonku mi ředkvička už leze. Těším se na ni. Mám radost ze záhonů“ (Štorch, 1929). Toto gesto možno považovat jako nástroj k prohloubení vztahu k práci a k cestě vedoucí k radosti z maličkostí, což lze doložit i na základě vyjádření dalšího z hochů:

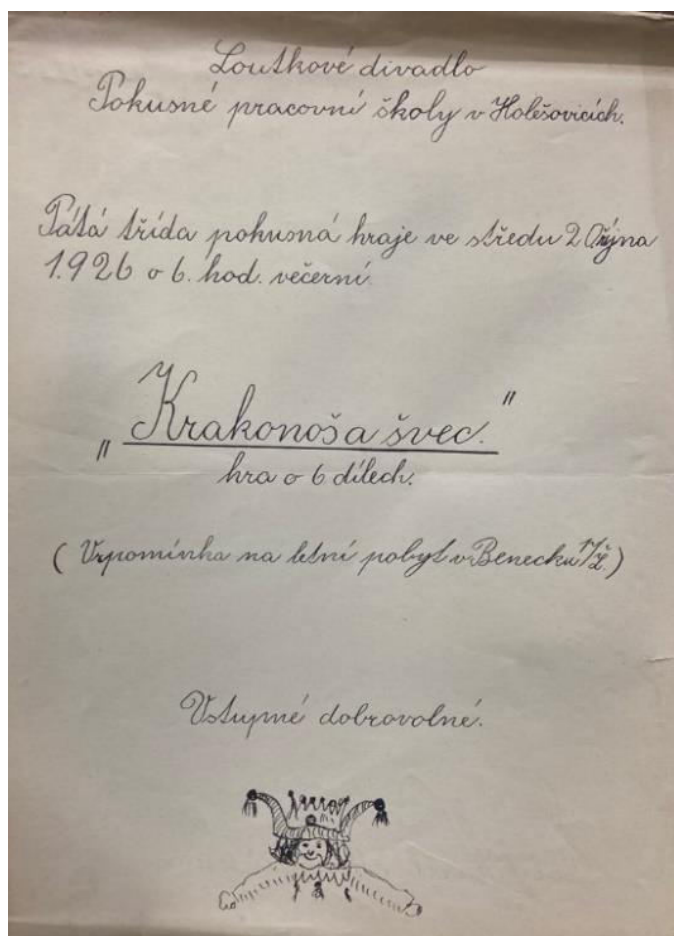
Dostal jsem od pana učitele kousek místa na záhonek. S chutí jsem se dal do práce. Zryl jsem si to a vybral kamení. Obložil jsem záhon drnem. Zasadil jsem si jahody, které mi dala paní učitelová. Druhý den jsem si koupil semena ředkvičky a mrkve. Pilně zalévám a vše mi již roste. Mám z toho velikou radost. Když přijdu na farmu, vždy se nejdříve jdu podívat na záhonek (Štorch, 1929, s.145).

Jedním z dalších záměrů pokusných škol bylo posílení kolektivní práce mezi dětmi. Než se bude výzkum zabývat samotnými praktikami, je zde na místě povšimnout si důležitých bodů, o kterých lze tvrdit, že byly základním kamenem pro vybudování zdravých vztahů mezi žáky. V první řadě jde o fakt, že pokusné školy nediferencovaly žáky dle pohlaví (Spalová, 1960). Na chlapce a děvčata bylo tedy pohlíženo bez rozdílu.

Dále je třeba si uvědomit, že na upevnění školního kolektivu měl značný vliv odlišný přístup učitelů a celkové nastavení prostředí pokusných škol.

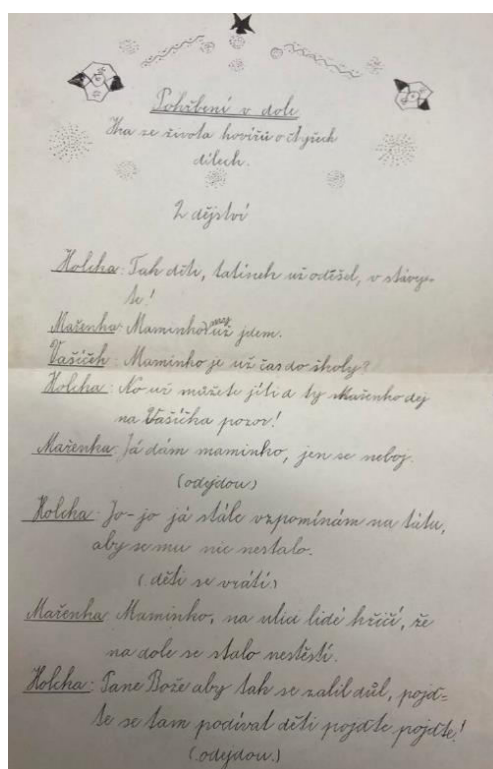
Nyní se výzkum bude věnovat několika konkrétním praktikám, které vedly ke splnění cíle týkající se lepších vztahů mezi žáky v kolektivu. Pedagogové holešovické pracovní školy se tomuto záměru věnovali vícero způsoby. Již zmíněné vycházky a společné zapisování vzpomínek do deníků lze považovat za jeden z nástrojů. Dalším zajímavým bodem, který stojí za zmínku, byly pravidelné besídky. Na plánování těchto událostí se účastnili vždy všechny pokusné třídy. Děti vyráběly společnými silami pozvánky pro rodiče a navrhovaly náměty na divadelní hry (Spalová, 1960). Návrh úvodní strany divadelní hry s názvem „Krakonoš a švec“, je na obrázku číslo 5 a náleží žákům páté třídy holešovické pokusné školy. Ukázka scénáře pro divadelní hru „Pohřbení v dole“ se nachází na obrázku číslo 6. Oba materiály mi opět poskytl archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze.

Obrázek 5: Divadelní hra

Zdroj: NPMK 13-73/IV-4

Obrázek 6: scénář divadelní hry

Zdroj: NPMK 13-73/IV – A2

Spolupráce byla dále uplatněna zejména v každodenních pracovních činnostech (Sedlák, 1930), které byly pro holešovickou školu klíčové. Na obrázku číslo 7 jsou vyfotografovány dívky při zahradnické práci.

Obrázek 7: Zahradničení

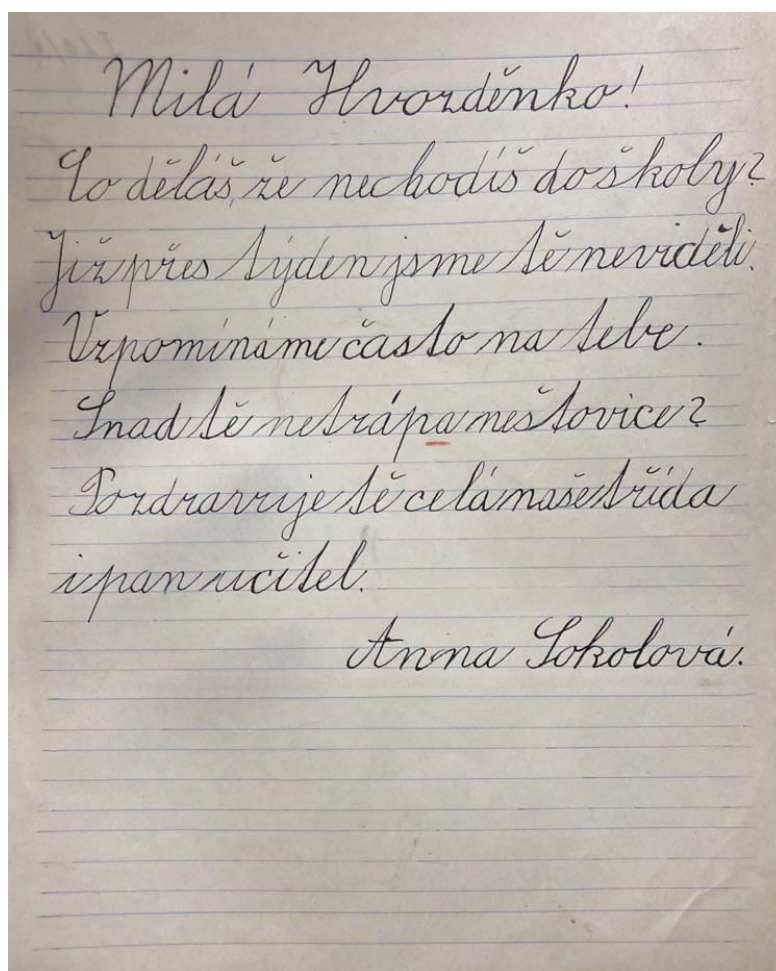
Zdroj: NPMK 13-73/IV -6/8

Ve vyjádření A. Rohleny, o kterém jsem se zmiňovala o několik odstavců výše, na straně 44, se vyskytuje zmínka, poukazující na spolupráci a vztahy mezi dětmi. Na základě tohoto sdělení si lze povšimnout hodnocení postupů Jaroslava Sedláka.

Představte si ten hluboký dětský žal, když pan učitel vybral právě ty nejkrásnější naše výrobky, abychom je sami donesli dětem v sousední mateřské škole. Jak jsme však byli potom šťastni z úsměvů a vděčnosti dětí ve škole. Jak jsme se cítili velkými. A jak jsme se naučili radovat se z radosti obdarovaných (Spalová, 1960, s.278).

Dále mi byl Národním pedagogickým muzeem J. A. Komenského v Praze poskytnut materiál, vyobrazený na obrázku 8, v podobě osobního dopisu, který děti ze Sedlákovo třídy zaslaly své nemocné spolužačce Hvozděnce. Účel psaní spočívá v zájmu dětí, zejména pak autorky Anny Sokolové, dozvědět se o stavu jejich spolužačky. Tento dokument lze na základě obsahu brát jako důkaz, poukazující na dobré vztahy mezi spolužáky.

Obrázek 8: Dopis Hvozděnce

Milá Hvozděňko!
Co děláš, se nechodíš do školy?
Již přes týden jsme tě neviděli.
Vzpomínáme často na tebe.
Snad tě nebrápa mesťovice?
Bratráři je tě celá naša třída
i pan učitel.
Anna Sokolová.

Zdroj: NPMK 13-73/IX – A3

Každoročně pořádané školy v přírodě byly pro pokusnou školu holešovickou důležitou součástí (Spalová, 1960). Je zřejmé, že prostřednictvím pobytů učitelé usilovali nejen o zpevnění kolektivu, ale také o zlepšení zdravotního stavu.

Na zdravotním stavu dětí pedagogům velmi záleželo (Spalová, 1960) a pro naplnění tohoto záměru sloužily již zmíněné vycházky do přírody a školy v přírodě.

V teoretické části práce je zmíněna spolupráce holešovické pracovní školy se školním lékařem. Zejména Jaroslav Sedlák usiloval o posílení lékařské péče a na zdraví svých žáků velmi dbal. Podklad pro tato tvrzení lze hledat v Sedlákovo žádosti o dalším vylepšení lékařské péče v následujících letech pokusu. Návrh byl podán na ministerstvo zdravotnictví a sociální péče, které bylo Sedlákem a Žitným opakovaně kontaktováno. Veškeré požadavky byly ovšem i přes snahu pedagogů zamítnuty. Neochota vyšších institucí angažovat se v pomoci pokusným školám se jeví v následujících slovech: „Opět jsme vyhledali ministerstvo zdravotnictví a sociální péče, abychom je o svém postupu informovali. Byl jsem opět přijat slušně, ale ochota asi nebyla opravdová“ (Spalová, 1960, s. 194).

Jeden z velmi důležitých záměrů pokusných škol bylo posílení vztahů mezi učiteli a žáky. Následující odstavce se budu zabývat tím, jak učitelé pokusných škol na upevnění těchto vztahů pracovali a které praktiky a postupy byly pro dosažení jejich cíle významné.

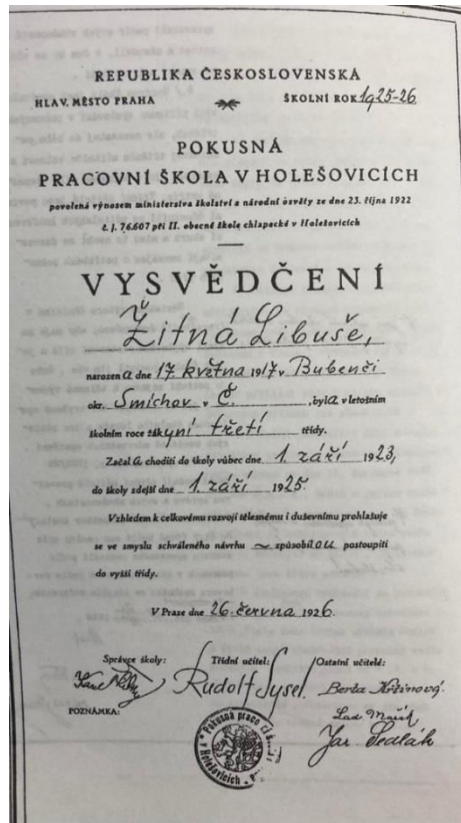
Pro posílení vztahu mezi učiteli a žáky bylo potřeba splňovat určitá kritéria a pozměnit mnoho tradičních školních postupů a pravidel. Některé z těchto postupů byly v rámci tohoto výzkumného šetření již zmíněny. Základní kámen vedoucí k lepším vztahům mezi učiteli a žáky je potřeba hledat v osobnostech našich pokusníků. Je zřejmé, že lepších vztahů nelze dosáhnout bez vlastností, které tyto pedagogy spojovali a které nakonec vedli k rozhodnutí zapojit se do reformy školského systému. V následujících řádcích nebudou zmíněny veškeré důležité vlastnosti, co jsou k tomuto odhodlání potřeba. Vzhledem k jedinečnosti každého člověka, která je spojená s odlišným vnímáním okolí či rozdílnými názory bude stručně vyzdviženo jen několik postřehů, kterých se mi dostalo během studování materiálů.

Vlastností, které naše pokusníky spojovaly, a které lze pokládat za klíčové, bylo více. V první řadě je na místě zmínit lásku k dětem, která byla u Sedláka, Žitného a také Štorcha velmi výrazná. Od této vlastnosti se odvíjí veškerá odvedená práce. Právě od lásky k dětem a učitelskému povolání pocházela touha upravit školský systém ve prospěch dětí. Jak je již z teoretické části známo, pomoc úřadů, co se týkalo například finanční podpory, se dostavovala velmi zřídka. Pedagogové tak byli nuceni poskytovat značné finanční částky pro chod školy z jejich kapsy. Pro příklad je uveden Eduard Štorch, který byl několikrát odmítnut při žádání o příspěvek, na který měl nárok. Jedna ze situací byla Štorchova žádost o příspěvek v hodnotě 600 Kč měsíčně od městského školního výboru. Příspěvek byl určen pro dozory na hřištích, kde Štorch trávil nespočet svého času v rámci Dětské farmy. Odmítnutí bylo odůvodněno jeho neustanovením (Kakáč, 1989). Na základě těchto skutečností tedy nelze pominout očividnou odhodlanost a vytrvalost.

Odlišná forma klasifikace byla již zmíněna v rámci teoretické části bakalářské práce a také v úvodu první výzkumné otázky. Co se holešovické pracovní školy týče, Sedlák uvádí, že ke zlepšení vztahu mezi učitelem a žákem přispělo odstranění známky z mravů a pilnosti (Spalová, 1960). Roli ve vztahu dítěte se školou hrálo podle něj především odlišné výroční vysvědčení, které na jejich škole neobsahovalo známky, ale jen zprávu o způsobilosti, či nezpůsobilosti dítěte postoupit do dalšího ročníku (Spalová, 1960). Žáci na tradičních školách se dle Sedláka a Žitného učí přílišně kvůli známám, které jsou pro ně motivací (Váňová, 1999). Tento fakt s sebou může však nést nezájem dětí o učivo a děti se tak neučí ze zájmu o dané téma, ale pouze pro dobrou známku. Žáci pokusných škol známky neobdržovali, ale i přes to bylo dosaženo velmi dobrých výsledků (Spalová, 1960). Níže je přidán obrázek číslo 10 s výkazem známek, do kterého měli rodiče dětí možnost nahlédnout na klasifikačních schůzích a obrázek 9 je ukázka vysvědčení Libuše Žitné, jedné ze žákyň Pokusné pracovní školy.

Obrázek 9: Vysvědčení Libuše Žitné

Zdroj: Váňová, 1999

Obrázek 10: výkaz známek

1926/27
Třídní učitel: rodiči žáků a žákyň
2. k. pok. prac. šk. ob. v Holešovicích, při níž dána zpráva o
úspěšnosti žáků (1. sem.)

Jméno dítě	Roční	Čtení	Matematika první sem.	Přesně	Učený pro na výtah	Průmysl rodiči
Dobruška František	1	2	2	2	2	Jan Holínová
Bláha Jozef	1	1	1	2	2	Berta Holínová
Bláha Jozef	1	1	1	2	1	Holínová
Bláha Jozef	1	1	1	2	1	Holínová
Bláha Jozef	2	1	2	1	1	Holínová
Bláha Jozef	1	2	2	2	1	Holínová
Bláha Jozef	3	2	3	3	2	Holínová
Bláha Jozef	1	1	2	1	1	Holínová
Bláha Jozef	2	2	2	2	2	Holínová
Bláha Jozef	2	2	2	2	2	Holínová
Bláha Jozef	1	1	1	2	1	Holínová
Bláha Jozef	2	2	2	2	1	Holínová
Bláha Jozef	1	1	2	2	1	Holínová
Bláha Jozef	2	1	2	3	2	Holínová
Bláha Jozef	3	2	3	2	1	Holínová
Bláha Jozef	1	1	2	2	2	Holínová
Bláha Jozef	1	1	1	2	1	Holínová
Bláha Jozef	1	2	2	2	1	Holínová
Bláha Jozef	2	2	2	2	1	Holínová
Bláha Jozef	1	1	1	1	1	Holínová
Bláha Jozef	1	1	1	2	1	Holínová

V Praze dne 26. června 1926
Berta Holínová, k. u.

Zdroj: NPMK 36/15

Dobrym studijnim vysledkum Pokusne pracovni skoly v Holešovicich nasvedčuje i povinnost dodrženi urcitenych požadavku ministerstva. Konkrétně jde v tomto případě o nutnost dosažení stejných studijních výsledků, jako žáci klasických škol. Jestliže byl i bez známkování udržen dobrý průměr výsledků žáků, znamená to, že nový způsob výuky uplatněný v pokusu musel mít takové hodnoty, které udržely zájem dětí o učivo. I na této pokusné škole hrozilo podprůměrným žákům opakování ročníku. To se však na holešovické škole stávalo velmi zřídka a jak uvádí Sedlák ve svých spisech, bylo tomu tak pouze při výrazné duševní, či fyzické zaostalosti (Spalová, 1960).

Objevil-li se konflikt mezi učitelem a žákem, byl řešen projednáváním a vysvětlením. Dítě na tradiční škole bylo často trestáno například zhoršenou známkou z mravů. Školský systém ovšem nebral v mnoha případech ohledy na jejich potřeby, a tak se toto trestání dělo často neprávem. Odstranění známek z výchovných předmětů nám tedy poukazuje na skutečný zájem pedagogů pokusných škol řešit konflikty, které mohly kdykoliv nastat, a žádná známka z mravů žáka nedoprovázela (Spalová, 1960).

V prvním roce pokusu praktikovali Žitný se Sedlákem také občasnou výměnu tříd. Dle Sedlákových spisů šlo o to, že Žitný po nějakou dobu vyučoval v Sedlákovo první třídě počty a Sedlák se ve třetí třídě Žitného ujal výuky kreslení. Dobré výsledky se záměnou vedly k tomu, že byly prováděny častěji. Učitelé si mohli prostřednictvím změny ověřit výchovné i vyučovací metody na dětech jiného stupně. Děti se zase vyvíjely všestranněji a srovnáváním učitelů, jejich povah a metod práce se prohluboval přátelský poměr tříd k oběma učitelům (Sedlák, 1930).

Také Eduard Štorch poskytl náhled do svých postupů při vyučování, které vedly k pozitivnímu vnímání probíraného učiva a k osobnosti pedagoga. Štorch uvedl, že první dva dny na farmě nebylo snadné děti udržet v klidu. Další den však použil následující taktiku: „Hoši, nejdříve si odbudeme školu a pak budete mít volno“ (Štorch, 1929, s.79). Tento postup se mu dle jeho slov osvědčil a zpozoroval, že děti jsou vnímavější než v uzavřené škole (Štorch, 1929). O Štorchovo úspěchu probudit v dětech zájem o učivo a oblibu trávit čas v přírodě svědčí následující slova: „Ano, i rozpustilec, který vždycky ve škole zlobí a vyrušuje, dal pokoj, když jsem mu řekl, že by po hodině musil odejít domů“ (Štorch, 1929, s.79). Problémy se skutečně nevyskytovaly i po uplynulé době, což poukazuje na udržení zájmu dětí o pobyt ve

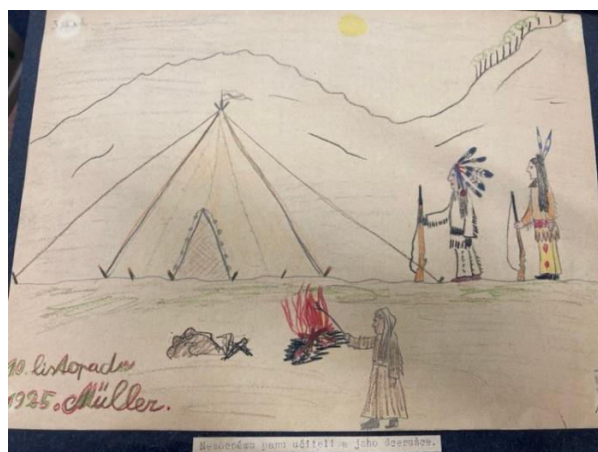
škole v přírodě a kladné vnímání nového školního prostředí. „Za celé léto nevyskytl se vůbec vážnější poklesek a vždycky jsem vystačil s největším trestem u bujného rozpustilce: Půjdeš domů“ (Štorch, 1929, s.79).

Během existence pokusů se pedagogové těšili různým reakcím od žáků v podobě obrázků, básniček a také osobním dopisům. Na základě těchto dokumentů lze identifikovat určitou sympatii, kterou žáci ke svým pedagogům chovali. Co se Pokusné pracovní školy holešovické týče, materiálů ke zpracování nebylo takové množství, ovšem informace uchované v získaných materiálech prozrazují informace o vztahu dítěte s pedagogem a ke školnímu prostředí.

Dopis pro Jaroslava Sedláka od jeho žákyně Anči Sokolové je datován na 8.srpna 1924 a obsahuje prvky poukazující na kladný vztah žákyně k učiteli. V dokumentu je možno zachytit fráze, které slouží jako podklad pro toto tvrzení. „Milí Pane učiteli. Pane učiteli, ráda bych vás viděla. Stýská se mi po Vás. Často o Vás mluvím s maminkou“ (NPMK 13-73/IX. A2). Dopis zachycuje zájem žákyně o Sedláka prostřednictvím kladených dotazů. Sokolová také tuto cestu využila pro informování Sedláka o tom, jak se jí daří. „Říkám, zdalipak se chodí Pan učitel s tou malou holčičkou koupat? Pane učiteli, když je hezky, tak se chodím s tatínkem koupat. Pane učiteli, jak se Vám daří, jste zdráv“ (NPMK 13-73/IX. A2).

Žák Jaroslava Sedláka Bohuslav Müller nakreslil svému učiteli 10. listopadu roku 1925 obrázek, který je vložen pod titulkem obrázek 11, s věnováním „nemocnému panu učiteli a jeho dcerušce“.

Obrázek 11: Obrázek Jaroslavu Sedlákovi

Zdroj: NPMK 913/72

V Dětské farmě Eduarda Štorcha je také možno se prostřednictvím materiálů, vzniklých během pokusu, podívat na vztah dětí k odlišnému školnímu systému. Nyní bude věnována pozornost třem básním žáků Dětské farmy, vystihující jejich pocity z možnosti navštěvovat školu v přírodě. Všechna díla jsou otisknutá v knize s názvem Kdo byl Eduard Štorch (Kakáč, 1986) a v jejich znění lze identifikovat mnoho prvků poukazujících na jejich vztah k odlišnému školnímu prostředí. V první básni od žáka V. Sušického s názvem „Na farmě“ lze vycítit pouto žáka k farmě. „... že krásně je tam, dobře vím. To perem nelze vypsát, jak pěkné je to, tu nejradši bych zůstat vždy celé léto“ (Kakáč, 1986, s.96). Následující báseň od autora J. Nejdla s názvem „Naše farma“ ve svém obsahu poukazuje zejména na možnosti, které farma poskytuje. I zde jsou vyjádřeny kladné pocity žáka. „... rádi jsme tam v každé době.“ (Kakáč, 1986, s. 96). Poslední z básní pochází od žáka B. Nováka a nese název „Jaro na farmě“. V této práci žák oceňuje krásy přírody, které měl možnost spatřit prostřednictvím pobytu na farmě. Toto gesto poukazuje pozitivní vnímání školy v přírodě a odhaluje nám tak naplněný záměr Eduarda Štorcha, příznivě ovlivnit děti pobýtem na farmě. „Motýlci na květech si hrají, vše raduje se“ (Kakáč, 1986, s.97).

V posledních odstavcích se výzkum bude zabývat tím, kam se ubírali vztahy mezi žáky a pedagogy po ukončení pokusu. Z předchozích řádků je možné vyčíst, že pedagogové pokusných škol skutečně o lepší vztahy s žáky usilovali. Objevuje se zde tedy otazník, jak to se vztahy vypadalo v následujících letech. Pro nalezení odpovědi je pozornost věnována materiálům z dob, kdy ze žáků pokusných škol byli již absolventi. Informace byly čerpané opět z literárních děl a z archivních dokumentů, na jejichž základě bylo možné doložit důkazy pro závěry.

Eduard Štorch popsal svou farmu mnoha způsoby. Jeden z jeho vyjádření mluví o farmě jako o nejlepším lékaři (Štorch, 1929). Štorch se s absolventy nadále vídal, což se podloženo tvrzením v knize „Dětská farma“ (Štorch, 1929). Vyjádření o bývalých žácích poukazuje na jejich zájem dále farmu navštěvovat a na splnění mnoha Štorchových cílů.

Aspoň na mou farmu přicházejí v neděli a ve svátek bývalí žáci a prožívají tu celý den v hrách a tělesné práci. Vidím zřejmě, jak blahodárně na ně působí takové přivyknutí životu v čistém vzduchu. Jsou z nich abstinenti a nekuřáci a varují se špatné společnosti. Není-liž to krásný úspěch (Štorch, 1929, s. 175).

Co se holešovického pokusu týče, přátelství mezi pedagogy a některými žáky nadále trvalo i po ukončení školní docházky (Spalová, 1960). Jaroslav Sedlák uvedl, že se s několika svými bývalými žáky pravidelně vídal a udržoval tak přátelský kontakt. (Spalová, 1960) V Sedlákovo slovech je možné identifikovat značný zájem o udržení kontaktu se žáky. „Své děti jsem tehdy neviděl naposled. Stýkal jsem se s některými z nich stále, vídal jsem Lojzika, Aničku, Miládku, Lojzičku a díky zvláštnímu jménu podařilo se mi po čase objevit i Hvozděnkou.“ (Spalová, 1960, s. 256) Dále uvedl ještě jednu konkrétní osobu, se kterou schůzky stále trvaly. „S Vendou, dělníkem v Karose, i s jeho rodinou se stýkám stále.“ (Spalová, 1960, s. 257) Podle dalšího Sedlákova tvrzení je zřejmé, že se se všemi žáky pravidelná setkání nekonala. Je ale možné povšimnout si projeveného zájmu kontakty znovu navázat. „Po válce jsem zatoužil vidět znova všechny, dozvědět se o jejich životě a plánech“ (Spalová, 1960, s. 256).

Setkání se žáky bylo uskutečněno po druhé světové válce v karlínské škole. To, že Sedlákovi na setkání se žáky velmi záleželo dokazuje jeho pečlivá příprava doprovázená touhou potěšit své bývalé žáky překvapením. Sedlákovi byl karlínskou školou propůjčen skioptikon na promítání diapositiv. „Těšil jsem se, jak jimi děti překvapím“ (Spalová, 1960, s. 257). Po pozvání žáků se dle jeho slov na setkání velmi těšil. „...dychtivě jsem čekal na sobotní odpoledne. Instaloval jsem skioptikon a v sousední učebně jsem uspořádal výstavu kreseb a prací, na které už asi jejich autoři zapomněli“ (Spalová, 1960, s. 257). Na základě tohoto tvrzení lze znovu poukázat na Sedlákovu poctivost a vášeň pro učitelské povolání.

Podle vysoké účasti na setkání s Jaroslavem Sedlákem je možné usoudit, že si absolventi k jejich bývalé škole uchovali kladný vztah. „Přišli tedy všichni – až na našeho malíře Božu, který byl nemocen a na Tyndu.“ „...přišli i ty, které k nám chodily jen krátce, Hvozděnka a Románka“ (Spalová, 1960, s. 257). Setkání bylo dle podkladů v přátelském nastavení. „Co to bylo smíchu, výkřiků radosti i podivu, když se objevily první zvětšené obrázky! Má žena pak přečetla z mých Pamětí vyličení prvního dne v pokusné škole, které jeho malí hrdinové sledovali se smíchem a překvapením“ (Spalová, 1960, s. 257). V dojemném nastavení vyjadřuje Sedlák konec schůzky. „Prohlídkou výstavy jsme mohli schůzku skončit, nikomu se však nechtělo domů“ (Spalová, 1960, s. 257). V posledních frázích týkajících se setkání je možno objevit další

prvky poukazující na přátelství. Lze si povšimnout také nastíněného smutku po dojemných vzpomínkách na minulost. „Co tu bylo vzpomínek a vyprávění! Jako kdysi jsme společně uklidili třídu i výstavu a děti mě doprovázely až domů“ (Spalová, 1960, s. 258). Při posledních zmínkách o setkání je možno odhalit Sedlákovu pocity z odvedené práce, které se po letech po ukončení pokusu obnovily. „Byl jsem zase šťasten. Byli z nich dobří lidé“ (Spalová, 1960, s. 258).

V následujících řádcích se bude výzkum věnovat vyjádření A. Rohleny, bývalého žáka Jaroslava Sedláka. Vyjádření z roku 1958 bylo již zmíněno na straně 42. Již v úvodu vyjádření je možno objevit fráze, odhalující skutečnou hodnotu pokusné školy v očích absolventa.

Pět let pokusné pracovní školy patří k nejdražším pokladům našeho dětství. Řeknete, že každý vzpomíná na své dětství rád. Pravda. Ale dětství mých spolužáků v chudých a zanedbaných dělnických Holešovicích se pranic nestaralo o nastřádání hřejivých vzpomínek. A naše škola, náš pan učitel, to byl jiný svět, to byl ostrov tepla a dětského štěstí. Tak máme v paměti svou školu, třeba nám jednotlivé události a drobné příhody zavál v myslích čas (Spalová, 1960, s. 276).

V následujících větách je velmi jasně vyzdvížena vděčnost, která je dle tvrzení Rohleny nyní výraznější než kdy dříve. Sdělení dále obsahuje vyjádření o vztahu tehdejších žáků pokusné školy k učiteli, prostřednictvím kterého si lze povšimnout kladného vnímání osobnosti učitele. „Snad právě proto, že byl tak dobrý a že jsme ho měli tak opravdu a po dětsku rádi“ (Spalová, 1960, s. 277). Dále se zde nachází prvky vyjadřující se k Sedlákovu metodám. „Tenkrát jsme nedovedli hodnotit pedagogické metody svého učitele, tenkrát jsme neviděli, co nám všechno ze sebe rozdává a s jakou obětavostí. A přece jsme dokázali hodnotit svého pana učitele – měli jsme ho rádi“ (Spalová, 1960, s. 277). Na základě tvrzení lze usoudit, že pociťovaná vděčnost se s přibývajícím věkem žáků prohlubovala. Dále je patrné, že vybrané postupy pokusných škol jsou absolventem oceňovány. Jako podklad pro toto tvrzení slouží následující část vyjádření Rohleny:

Teprve dnes, kdy se k našim vzpomínkám, k našim vlastním školním a životním zkušenostem řadí i vlastní zkušenosti otců a matek, cítíme hlubokou vděčnost k člověku, který jemnou rukou odstraňoval suky našich povah, rozdmýčával jiskřičky dobrých vlastností, objevoval a zaléval výhonky talentů (Spalová, 1960, s. 277).

Vyjádření obsahuje také vzpomínky žáka na konkrétní události. Vzpomínky jsou sděleny s detailním popisem různých souvislostí a dokazují, že postupy pokusné školy a přístupy učitelů vedli k dlouhodobé vazbě k činnostem, které za svých školních let děti poznaly. V závěru sdělení je vyjádřena lítost z časného Sedlákovy úmrtí a je zde patrně vzdán hold jeho osobnosti. Především je zde doceněno jeho úsilí o lepší školu.

Jaká škoda, že se narodil příliš brzo, že odešel příliš záhy, že se nemohl aktivně účastnit té veliké převratné přeměny našeho školství, kterou vyvolala opravdová, skutečná revoluce, jež jediná umožňuje opravdovou, důkladnou reformu. Vy, kteří jste pozorně četli tuto knihu, skloníte se v úctě před reformátorem, který dávno před revolucí vyslovil zásady, na nichž dnes stavíme novou, pracovní školu, dnes již nejen onu pracovní školu pokusnou (Spalová, 1960, s. 278).

Také o Karlu Žitném je známo, že nadále vztahy s bývalými žáky udržoval. V knize „Karel Žitný a jeho úsilí o novou školu“ (Váňová, 1999) se můžeme dočíst například o tom, že se mu zásluhou bývalého žáka, Stanislava Řády, dostalo společenského uznání. Stanislav Řáda psal pod pseudonymem Vašek Káňa. Po vydání Káňovy knihy „Válkou narušení“, kde mimo jiné vzpomíná na pokusnou školu a na Karla Žitného, byl Žitný zván na besedy a literární večery (Váňová, 1999).

18.února roku 1958 otiskl Vašek Káňa ve Večerní Praze článek vzpomínající na pokusnou školu, na který Žitný reagoval následovně: „Z Tvé vřelé vzpomínky vidím, že náš vzájemný citový vztah je týž: že mi věříš, protože víš, že jsem ani pracující lid, ani socialismus nezradil a nezradím“ (Váňová, 1999, s.45).

Eduard Štorch obdržel stejně jako Jaroslav Sedlák a Karel Žitný osobní dopisy od absolventů Dětské farmy. Autorem dopisu, který se podařilo nalézt, je pan Jarka Kobera a dokument pochází z 30.11.1951. V úvodu psaní se nachází výrazné zmínky poukazující na kladný otisk Dětské farmy a osobnosti Eduarda Štorcha v autorově mysli. „Nikdy nelze zapomenouti na Vás, nikdy nelze zapomenouti na Vaši libeňskou farmu“ (Kakáč, 1986, s. 203). Z textu lze vycítit značný vliv Štorcha na Koberu. Dle Koberovo vyjadřování lze usoudit, že choval k Eduardu Štorchovi značný respekt. V dopise je možno si povšimnout také vděčnosti, těžce slovy popsatelné. „Nikdy nelze zapomenouti na Vás, tak prostičký a lidský způsob jednání s námi, tehdejšími chlapci. Jestliže se píše, že k dětské duši nikdy nepronikne člověk dospělý, protože je mezi nimi propast generace, pak se ti, kdož to píší, dokonale mýlí“ (Kakáč, 1986, s. 203). Obsah

dopisu je i po úvodu plný náklonnosti k osobnosti Eduarda Štorcha, což poukazuje na kladné výsledky několika Štorchových záměrů. „Protože byl jste to právě Vy, který rozuměl nám a my jsme rozuměli Vám“ (Kakáč, 1986, s. 203). Dopis nás také v pozitivním nastavení vrací zpět do let strávených na farmě a prostřednictvím vzpomínek na vnímání učitele dětskýma očima odhaluje prvky poukazující na přátelský vztah učitele se žákem. „Pro nás jste nebyl učitelem, ale pro nás jste byl rovnocenným kamarádem. A při tom vůdcem“ (Kakáč, 1986, s. 203). Dále jsou vyzdvíženy časté autorovo myšlenky na Dětskou farmu a znovu je projevna vděčnost. „Nikdy bych nevystudoval ve svých 35 letech soukromě obchodní akademii, nemít ten základ, který jste mi dal Vy. Vám a Vašemu ostrovu vděčím za přímý, chlapský a jasný pohled do života“ (Kakáč, 1986, s. 203). Následně autor vyzdvihuje velmi důležité zmínky, potvrzující splnění několika ze záměrů Dětské farmy. „Vzbudil jste v nás zájem o krásnou přírodu... Láska k přírodě a ke všem tvorům v ní žijícím, pobyt pod širou přírodou zocelil tělo a posílil duši“ (Kakáč, 1986, s. 203). Na základě těchto tvrzení lze doložit Štorchův nepochybný úspěch. V závěru se nachází mnohotvárné poděkování, které opět svědčí o autorovo vděčnosti a o Štorchovo splněném záměru. Kobera i zde pozitivně odkazuje na náplň Dětské farmy, na přírodu a na bývalého učitele.

Dík za chvíle krásného, dusných činžáků oproštěného dětství, které nám poskytla Vaše farma a naše toulky s Vámi přírodou, dík za dobrou přípravu pro celý život, dík za moudrý životní názor, který jste v nás, náš dobrý učitel Sacheme, vypěstoval. Chvilky s Vámi ve volné přírodě zůstanou pro nás vždy těmi nejkrásnějšími“ (Kakáč, 1986, s. 203).

Po smrti Eduarda Štorcha se na pohřbu sešel nemalý počet jeho bývalých žáků Dětské farmy, což svědčí o jejich zájmu vzpomenout si na svého učitele. Jeden ze žáků si zde vzal slovo a veřejně se svým „náčelníkem“ rozloučil. (Kakáč, 1986)

3. DISKUZE

Po detailním studování dostupných materiálů o Pokusné pracovní škole v Holešovicích a o Dětské farmě Eduarda Štorcha byly získány klíčové informace k alespoň částečnému odhalení odpovědí na stanovené výzkumné otázky. V první řadě byly v reakcích veřejnosti, zejména v podobě osobních dopisů, nacházeny klíčové zmínky vztahující se k těmto školám. V dokumentech byly nejčastěji odhalovány zmínky o odváděné práci pedagogů pokusných škol, které byly ve všech zpracovaných materiálech pozitivního rázu. Dále se výzkum zaměřoval v osobních dopisech na prvky, které jakkoliv hodnotily stanovený program těchto škol, jejich účel, nebo vizi do budoucna. V tomto ohledu byly opět dopátrány kladné ohlasy.

Také postupy pedagogů, kterým se výzkum následně věnoval více do detailu, lze považovat za korespondující s jejich stanovenými záměry. Pro realizaci pokusných škol měli pedagogové nespočet důvodů, a tak byla odlišnost od tradičních škol velmi výrazná. Veškeré provedené změny plynuly z předem stanovených záměrů, které pedagogové považovali za klíčové v cestě k nápravě školství. Výzkum se věnoval pouze vybraným záměrům pokusných škol a prostřednictvím praktik a postupů pedagogů nacházel, zda byly tyto záměry naplněny, či nikoliv. Z vybraných materiálů pro zpracování výzkumu vyplynulo, že vykonávaná práce byla ve všech případech v souladu s účelem vzniku těchto odlišných škol.

Postupy, které pedagogové pokusných škol využívali, mohou být samozřejmě vnímány velmi subjektivně. Také v ohlasech rodičů či návštěvníků by bylo možné nalézt další prvky, které by rozšířily pohled na názory veřejnosti vztahující se k pokusným školám.

Jak bylo již zmíněno, Národní pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze poskytlo nenahraditelné materiály pro zpracování praktické části bakalářské práce. Je zřejmé, že nejen toto muzeum ukrývá takových materiálů více, a je tak možné vyhledat například více ohlasů absolventů, nebo novinové články, kterých se v rámci tohoto šetření nalézt nepodařilo. Obtížnou součástí výzkumu bylo zvolení vhodných dokumentů, jelikož množství materiálů bylo četné a pro zpracování značné části zde již nebyla kapacita. Pro realizaci kvalitativního výzkumu obdobného typu by bylo možné pátrat po jiných dochovaných dokumentech, zodpovídajících další výzkumné otázky podobného rázu.

ZÁVĚR

Studování literatury a zpracovávání materiálů, ke kterým byl při psaní bakalářské práce získán přístup, poskytlo rozšířený pohled na tematiku pokusných škol ve 20. letech 20. století. Teoretická část nastínila klasické školství v Československu před, a po první světové válce. Klíčovou součástí této kapitoly byly teoretické poznatky o reformě školství a o dvou pokusných školách, které ve 20. letech 20. století vznikly. Teoretické informace o zakladatelích a o programu těchto škol poskytla též teoretická část práce.

Následně se praktická část bakalářské práce zabývala kvalitativním výzkumem, přičemž pozornost byla orientována na dvě výzkumné otázky. Odpovědi byly následně zpracovávány v kapitole obsahující výsledky výzkumného šetření. První výzkumná otázka se týkala ohlasů veřejnosti na pokusné školy. V obsahu reakcí veřejnosti bylo cílem zaměřit se na prvky, které odhalovaly různé formy hodnocení postupů pokusných škol, přístupy pedagogů a mnohé další. Z výsledků zpracovaných materiálů je patrné, že ohlasy byly pozitivního rázu a od práce tak pokusné školy nejvýrazněji brzdily úřady a ministerstvo, které podporu poskytovalo jen zřídka. Druhá výzkumná otázka byla věnována záměrům pokusných škol a na základě prozkoumání aplikovaných praktik pedagogů byly stanoveny odpovědi, zda tyto praktiky byly v souladu se záměry, či nikoliv. Bylo tak učiněno rozebráním vybraných netradičních postupů pokusných škol více dopodrobna. Po shromáždění informací o jednotlivých praktikách a postupech pedagogů pokusných škol se zjistilo, že tito učitelé skutečně vynaložili veškeré úsilí ve snaze o naplnění stanovených záměrů. Druhá výzkumná otázka také zkoumala vztah žáků k těmto netradičním školám a k jejich učitelům, a to jak v průběhu jejich dětských let, tak i v dospělosti. Na základě získaných materiálů výzkum došel opět k pozitivním výsledkům. Děti tedy pokusné školy v průběhu jejich navštěvování vnímaly pozitivně a v mnoha případech se k netradiční škole vytvořil jedinečný vztah. Také byly odhaleny dobré vztahy mezi učiteli a žáky, v některých případech trvajících do dospělosti.

Je velká škoda, že pokusné školy zůstaly pouze pokusnými a jedinečné nápady a postupy, které se na základě výsledků výzkumu během fungování osvědčily, zůstaly nedocenené. Pro širokou veřejnost nejsou pokusné školy, kterým se bakalářská práce věnovala, známé a upadají tak v zapomnění. V dnešní době zájem o alternativní školství stále roste a mnoho alternativních škol, které dnes vznikají, se myšlenkami

podobají právě zmíněným pokusům. Na základě toho je významné uchovat na tyto pokusné školy vzpomínky a znovu je dostat na povrch mezi veřejnost. Pedagogové, co v současném školství odhalují nedostatky, na kterých je potřeba zapracovat, mohou studiem uskutečněných pokusů získat inspiraci ve své cestě k pozměnění školství. Cílem bakalářské práce bylo poukázat na snahy učitelů, kteří usilovali o lepší školství a prostřednictvím ohlasů veřejnosti a také samotných žáků zhodnotit, jak úspěšní byli v naplnění svých ideálů o lepší školu. V obsahu bakalářské práce si lze povšimnout, jak se snahy o nápravu školství a pohled na lepší školu před téměř 100 lety podobají snahám v dnešní době.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

- Blatný, L. (1987). *Přehled dějiny pedagogiky*. Brno: Univ. J. E. Purkyně
- Kasper, T., & Kasperová, D. (2008). *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada.
- Kasper, T., & Kasperová, D. (2010). *České učitelstvo a Hasnerovy zákony*. Dostupné z <https://e-pedagogium.upol.cz/pdfs/epd/2010/03/04.pdf> (2021).
- Kováříček, V., & Kovářičková, I. (1989). *Vývoj školských soustav v českých zemích*. Olomouc: rektorát Univerzity Palackého v Olomouci.
- Kůrková, Š. (2016). *Tvrdě zkoušené dětství: Jak se žilo dětem během první světové války*. Dostupné z <http://www.stoplusjednicka.cz/tvrde-zkousene-detstvi-deti-prvni-svetova-valka>. (2021).
- Hábl, J., & Janiš, K., ml. (2010). *Přehled dějin pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Hendl, J. (1997). *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum.
- Kakáč, B. (1986). *Kdo byl Eduard Štorch*. Praha: Albatros.
- Kopáč, J. (1971). *Dějiny školství a pedagogiky v Československu*. Brno: Univ. J. E. Purkyně.
- Mlichlová, M. (2013). *Byli jsme a budem aneb Česká každodennost 1914-1918*. Čas.
- Průcha, J. (2001). *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál.
- Sedlák, J. (1930). *Pět let v pokusné pracovní škole*. Praha: Dědictví Komenského.
- Spalová, R. (1960). *Z lavice za katedru*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Šedivý, I. (2014). *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. Praha, Lidové noviny (2. vydání).
- Štorch, E. (1929). *Dětská farma*. Praha: Dědictví Komenského.
- Štverák, V. (1983). *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Štverák, V., & Čadská, M. (1997). *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*. Praha: Karolinum.

Váňová, R. (1999). *Karel Žitný a jeho úsilí o novou školu*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Veselá, Z. (1988). *Vývoj českého školství*. SPN: Státní pedagogické nakladatelství.

Veselá, Z. (1992). *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita

Archiválie

archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze, sign. 13-73/IX. A1, Koncept návrhu dvacátého rodičovského sdružení na memorandum, žádající všeobecnou podporu rozvoje a práce školy, bez data, Praha

archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze, sign. 13-73/IX. A8, Dopis od Marie Marešové, bez data, Praha

archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze, sign. 13-73/IX. A4, Dopis od Františka Prosteckého, 31.5.1924, Praha

archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze, sign. 13-73/IX. A5, Druhý dopis od Marie Marešové bez data, Praha

archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze, sign. 13-73/IX. A2, Dopis od Josefy Sokolové, 8.8.1924, Praha

archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze, sign. 13-73/IX. A3, Sdělení rodičů, 26.6.1925, Praha

archiv Národního pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze, sign.13-73/III.2, Dopis od Karla Velemínského, 8.3.1924, Praha

archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze, sign. 13-73/IX. A2, Dopis od Anči sokolové, 8.8.1924, Praha

SEZNAM PŘÍLOH

Obrázky

Obrázek č. 1: Slohová práce

Obrázek č. 2: Ukázka slohové práce

Obrázek č. 3: Zápis do deníku

Obrázek č. 4: Deník Karla Mudruňka

Obrázek č. 5: Divadelní hra

Obrázek č. 6: Scénář divadelní hry

Obrázek č. 7: Zahradničení

Obrázek č. 8: Dopis Hvozděnce

Obrázek č. 9: Vysvědčení Libuše Žitné

Obrázek č. 10: Výkaz známek

Obrázek č. 11: Obrázek Jaroslavu Sedlákovi

Tabulky

Tabulka č. 1: Program Dětské farmy

Tabulka č. 2: Účast na klasifikačních schůzích

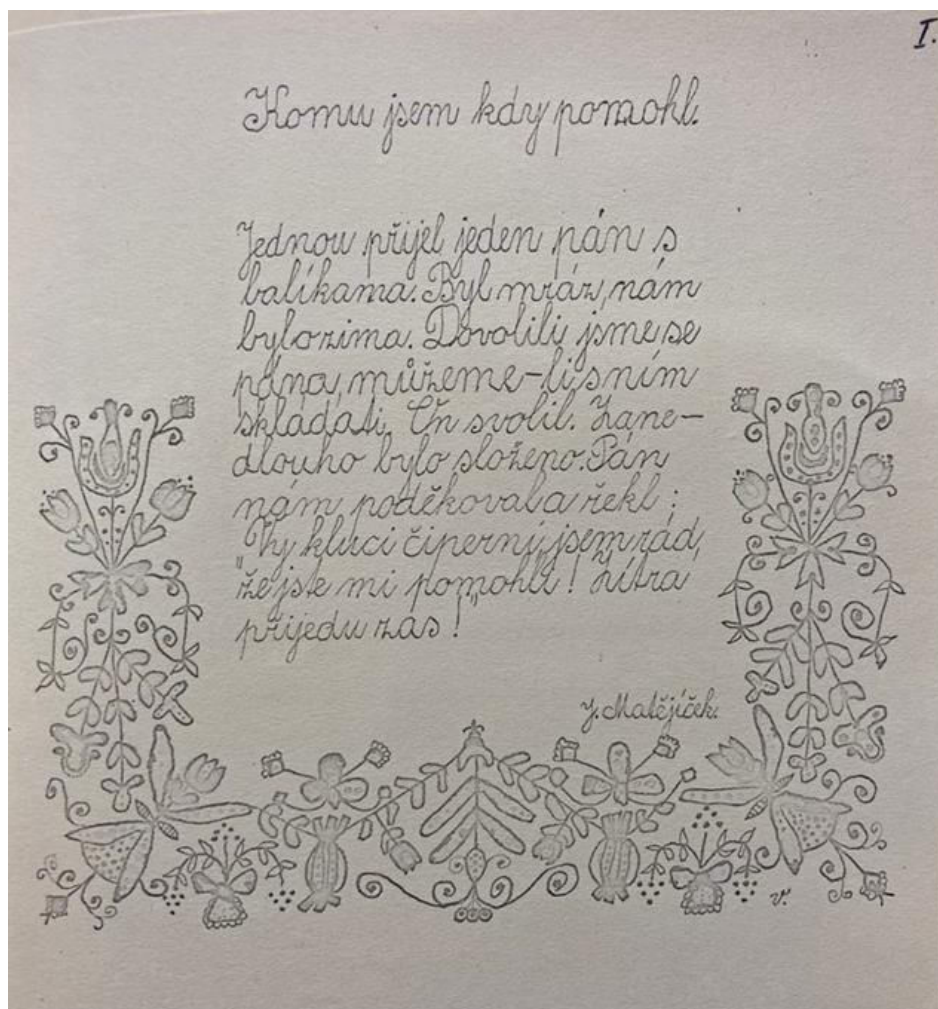
Obrázek č. 1: Slohová práce

Výcházka.

Dnes jsme byli na vycházce, na náměstí republiky. Na ráto-
rách sedli jsme si na tržku a jeli jsme až na náměstí
republiky, ^{tam} jsme vystoupili. Pak jsme prošli prašnou
branou, a přešli jsme do Letní ulice. Šli jsme se tak
podívat do Týnského dvora. Ve dvoře jsme uvidili na
štěnách domu starobylé obrazy. Potom jsme se šli
podívat do Týnského kostela, kde jsme si prohlí-
řeli krásné a vzácné věci, které byly složeny ze tří
části. Hledali jsme vyhládky v Týnském kostele, tak jsme šli
do radnice staroměstské. Tam bylo mnoho kance-
lářů. Potom jsme se šli dívat na stamiský oloj.
Když jsme si prohlédli oloj, šli jsme se prohlídnout
Staronovou Synagogu. Bylo tam důmko a malý kostel to-
 byl. Byl tam také jeden pán který nám vyprávě-
 val zajímavé věci o kostele. Na příklad: V každém
židovském kostele mají desátero předvádění. To jest

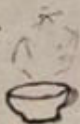
Obrázek č. 2: Ukázka slohové práce

Obrázek č. 3: Zápis do deníku

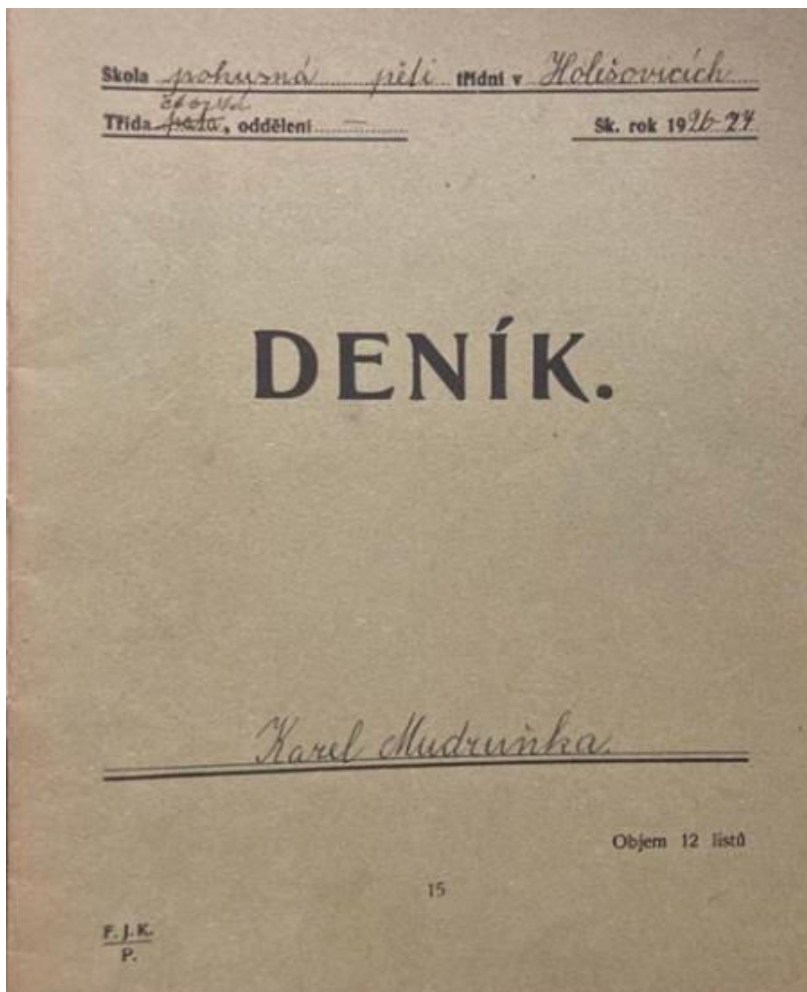
Náš první pokus ve vaření.

Pan učitel vyvolil skupinu dětí,
které měly uvařit čaj. Musily si
všechno připravit a potom
mohly začít vařit. Když všechno
měly připraveno všli jsme do jídel-
ny. Kuchaři naložily si vodu
do hrnce a daly na plynovar.
Když vycházela pára z vody z
vody, daly tam dvě špetky čaje.
Čaj byl hotov. Dali nám ochutnat.
Byl dobrý.

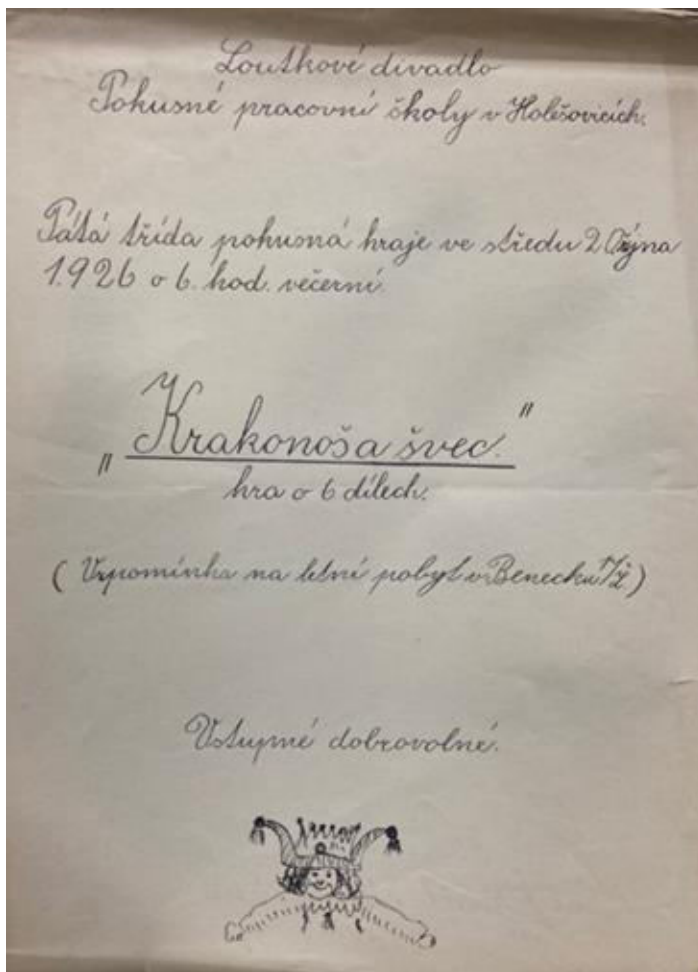

Sk

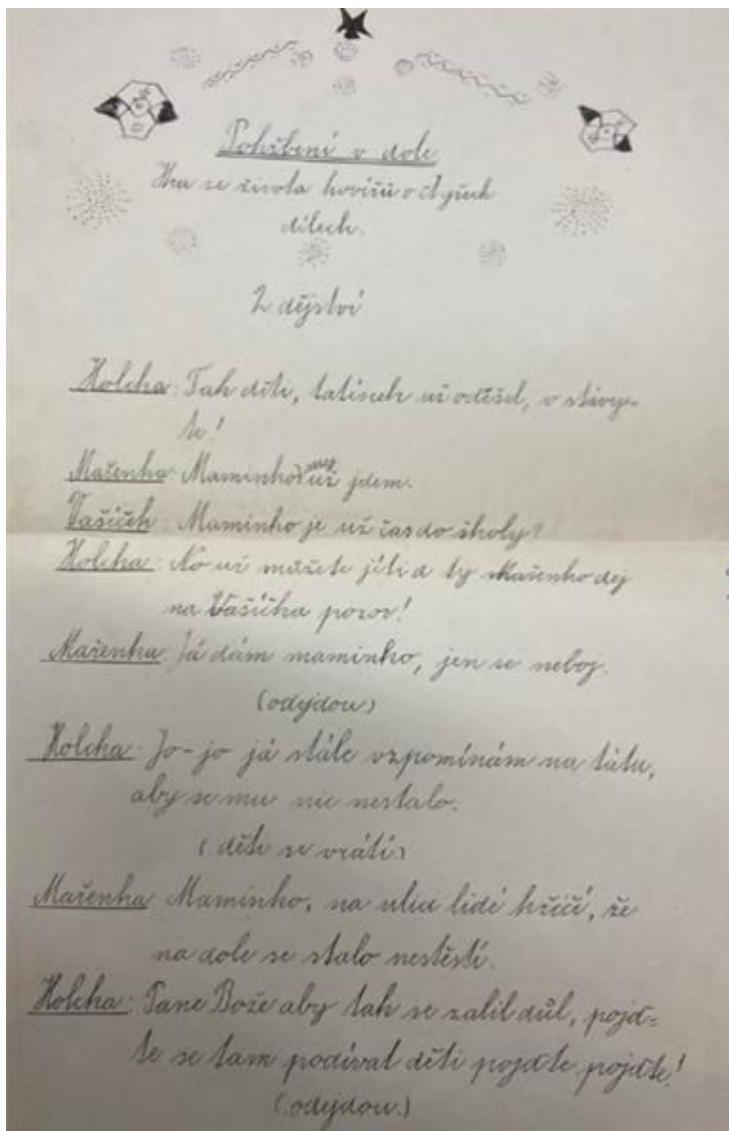
Obrázek č. 4: Deník Karla Mudruňka

Obrázek č. 5: Divadelní hra

Obrázek č. 6: Scénář divadelní hry

Obrázek č. 7: Zahradničení

Obrázek č. 8: Dopis Hvozděnce

Milá Hvozděňko!
Co děláš, že nechodíš do školy?
Již přes týden jsme tě neviděli.
Vzpomínáme často na tebe.
Snad tě nebrápa městořovice?
Dobrarávíje tě celá naše škola
i pan učitel.
Anna Lokolová.

Obrázek č. 9: Vysvědčení Libuše Žitné

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ
HLAV. MĚSTO PRAHA ŠKOLNÍ ROK 1925-26

POKUSNÁ
PRACOVNÍ ŠKOLA V HOLEŠOVICÍCH
povolena výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 23. října 1922
č. j. 76607 psi II. obecní školy chlapecké v Holešovicích

VYSVĚDČENÍ

Žitná Libuše,
narozena dne *17. května 1917* v *Bubenči*
okr. *Smíchov v Č.* , vych. v letošním
školním roce *třetí* třídy.
Začala chodit do školy vůbec dne *1. září 1923*,
do školy odešla dne *1. září 1925*.

Vzhledem k celkovému rozvoji tělesnému i duševnímu prohlašuje
se ve smyslu schváleného návrhu *spôsobilou* postupit
do vyšší třídy.

V Praze dne *26. června 1926*.

Správcce školy: *Jan Někly*   Třídní učitel: *Rudolf Sysel*   Ostatní učitelé: *Berka Křiváňová*
Jan Majer
Jaroslav

POZNÁMKA:

Obrázek č. 10: Výkaz známek

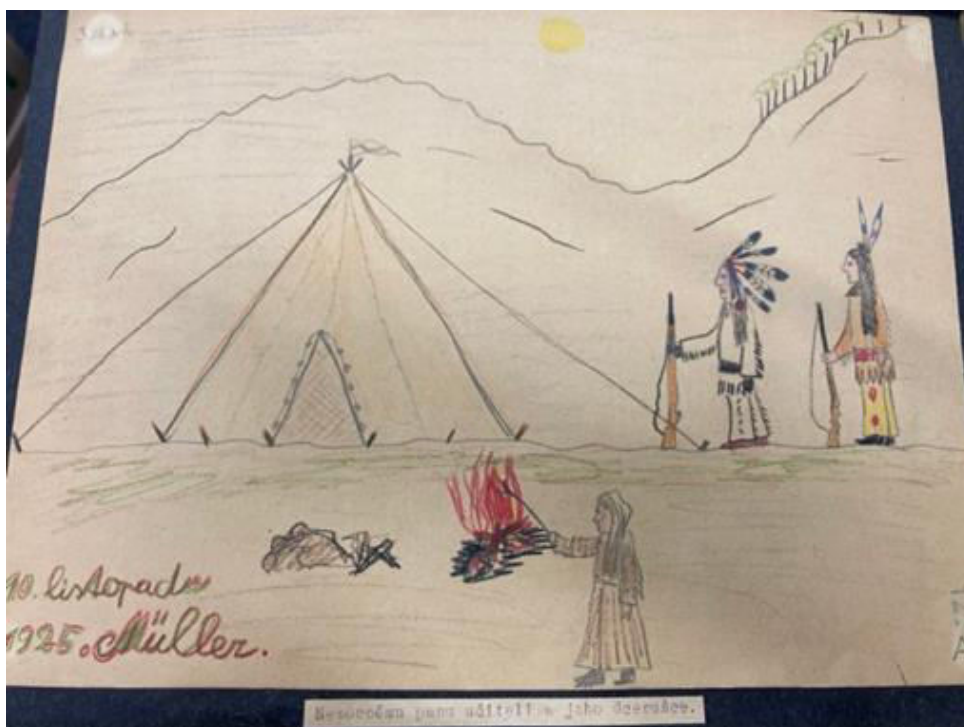
Číslo 10/15
 Účetní závěreční zpráva a záznamy
 z úč. poh. pro ob. v Kolárovcích při níž dává správa o
 rozpočtu zřetel. (1. 1. 26.)

A 10/15

Jméno ob.	Nový	Členi	Měsíční základ	Nový	Nový měsíc	Průběh základ
Boh. Křížek	1	2	2	2	2	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	1	2	2	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	1	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	1	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	2	1	2	1	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	2	2	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	3	2	3	2	2	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	2	1	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	2	2	2	2	2	Boh. Křížek
Boh. Křížek	2	2	2	2	2	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	1	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	2	2	2	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	2	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	2	1	2	2	2	Boh. Křížek
Boh. Křížek	3	2	3	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	2	2	2	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	1	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	2	2	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	2	2	2	2	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	1	1	1	Boh. Křížek
Boh. Křížek	1	1	1	2	1	Boh. Křížek

J. Pravek, Kolárovec, 1. 1. 1926
 B. Křížek, Kolárovec, 1. 1. 1926

Obrázek č. 11: Obrázek Jaroslavu Sedláčkovi

Tabulka č. 1: Program Dětské farmy

9:00	Příchod, vztyčení vlajky, kontrola prezentace	13:00-14:00	Odpočinek
9:00-10:00	Čeština	14:00-15:00	Přírodopis
10:00-10:15	Proběhnutí po farmě	15:00-15:05	Přestávka
10:15-11:00	Dějepis	15:05-16:00	Náboženství
11:00-11:05	Dechová cvičení	16:00-17:00	Koupání, tělocvik
11:05-12:00	Němčina	17:00	Svačina
12:00-12:30	Příprava oběda	17:00-19:00	Hry, práce na zahradě
12:30-13:00	Oběd	19:00	Odchod domů

Tabulka č. 2: Účast na klasifikačních schůzích

<i>Třída:</i>	<i>Počet schůzí do roka:</i>	<i>Počet účastníků:</i>	<i>Průměr:</i>	<i>Počet rodin:</i>	<i>Rodiče zastoupeni:</i>
<i>I.</i>	<i>10</i>	<i>180</i>	<i>18,00</i>	<i>26</i>	<i>65,38 %</i>
<i>II.</i>	<i>11</i>	<i>211</i>	<i>19,18</i>	<i>24</i>	<i>79,91 %</i>
<i>III.</i>	<i>10</i>	<i>171</i>	<i>17,10</i>	<i>23</i>	<i>74,34 %</i>
<i>IV.</i>	<i>7/+2/</i>	<i>116</i>	<i>16,57</i>	<i>25</i>	<i>66,28 %</i>
<i>V.</i>	<i>7</i>	<i>122</i>	<i>17,42</i>	<i>24</i>	<i>72,58 %</i>
<i>Celkem:</i>	<i>45/+2/</i>	<i>800</i>	<i>17,77</i>		<i>72,82 %</i>